

A PARASZTSÁG ÉLETE ÉS ÉLETKÖRÜLMÉ-

NYEI A SZILÁGYSÁGI-BÜKK-

ALJÁN.

I r t a :

S z a b o L á s z l o
okleveles középiskolai
tanár.

D e b r e c e n .

1942 - 1943 év.

A 1547

B e v e z e t é s :

A parasztság élete és életkörülményei, valamint általában a népi és gazdasági vonatkozású kérdések sokáig nem érdekelték az embereket. A szomorú valóság az volt, hogy az ur osztály nagy százaléka nem is akart tudni a parasztságról és életéről. Évszázadokon keresztül sok olyan szomorú dolog történt, ami mind azt bizonyította, hogy valami hiba van a parasztság szemléletében. Az újabb időkben a szociális vágányra való áttérés és a néni eszmék diadalra jutása idejében egyre több és több figyelem fordult a falu és annak élete felé. Bár azt is meg kell mondani, hogy a falu felé figyelemmel fordulóknak között nagyon sok felületes falukutató akadt, akiknek nemegyszer a parasztság kiszarolása volt a célja. A debreceni Tisza István Tudományegyetem Földrajzi Intézete is foglalkozott a falukutatás kérdésével, hiszen a magyar földrajz tanárának, akinek elsőrendű feladata, hogy hamisítatlan képet mutasson be tanítványainak a magyar faluról s annak életéről: ismernie kell! A megismerésnek leggyümölcsözőbb volta nem a könyvektől való megismerés, hanem a magyar faluval és annak népével szemtől-szemben való találkozás.

Milleker professzor ur ezt számunkra lehetővé tette. Bölcs irányítása alatt tanulmányutra készülő csoportunk tagjai nagy felelősséggel készültek a munkára, hogy a szilágysági Bükk-alján élő, nemzetiségi szempontból alaposan kevert vidék lakosságának az életét megismerjék. Erre a munkára nagy szükség volt, hiszen ennek a vidéknek élete, népeinek szokása, életkörülményei bizony még nincsenek alaposan feldolgozva.

Hosszas olvasgatások, tanulmányozások és készületek előzték meg a munkát, Mindenki előre megkapta a maga tárgykörét, melyben dolgoznia kellett. Tanulmányi csoportunk tagjaira még így is nagyon sok nehézség várt. Első, talán legnagyobb nehézségünk volt, hogy a nemzetiségi nyelveket nem beszéltük jól és így az érintkezés legtöbbször csak tolmács útján történhetett. Megnehezítette még a munkát az is, hogy több falu lakosságának nem volt bizalommal irántunk. De ez a háborús idő sem kedvezett. A jegyrendszerek bevezetése, a közellátási nehézségek mind olyan súlyos okok voltak, melyek nem hagyhatók figyelmen kívül. / Több helyen azt gondolták a tanulmányi csoport tagjairól, hogy az árkormánybiztos által megbízott kiküldöttek vagyunk, akik még az utolsó marék lisztjüket is el akarjuk kobozni./

Különösen nehéz volt az én helyzetem, mert kényes téma jutott osztályrészemül: a parasztság élete és élet-körülményei! Valóban ugyan ki szeret beszélni a mai időkben az ő életkörülményéről, megélhetési lehetőségeiről? - Az adatok, amelyeket dolgozatomban felsorolok, éppen ezért csak hozzávetőlegesen tekinthetők elfogadhatóknak, mert a bizalmatlanság sokszor elferdíti, meghamisítja azokat. Egyik-másik gyanakodva meg is kérdezi: "Kérem szépen nem lesz ebből adó-emelés?" - Sokszor hiába nyugtatjuk meg őket, hogy nem kell félniük semmitől sem, mert mi kizárólag tudományos szempontból érdeklődünk. Meg akarjuk tudni: hogyan él a visszacsatolt területeknek ez a lakossága! - Hiába ott már minden igazolvány és bizonygatás, ha a gyanu befészkelte magát a szivekbe, azt onnan nagyon nehéz eloszlatni.

Valóban, ha átérezzük a lakosság helyzetét, hát ugyan kinek kellettess dolog az, ha ebben a jegyrendszeres világban aziránt érdeklődnek, mennyi földje van, mi van bele vetve, mennyi buza, kukorica termett, mennyit adott el belőle, mennyi pénzt kapott érte és a kapott pénzt hova fordította? Mennyit költ élelemre, ruházkodásra.....stb.- Ezek mind olyan kérdések, hogy mi magunk is csak úgy vállvonogatva és hümmögve felelnénk. Mit érdekel az mást, hogy én hogyan élek? Látja, hogy nyomorgok, segít ni ugysem tud rajtam, akkor minék beszéljek, hiszen csak panaszkodás lenne ugyanis az egész?!..... Sokszor hiába erősítgetjük ártatlanul tudományos vélunkat: Hiszen ha adót akarnánk emelni, akkor megnéznénk a telekkönyvet és kivetnénk azután s nem kérdeznénk meg senkit! Sokszor hiába! Ők ebben az eljárásban is valami különös "uri huncutságot" látnak, hogy hajlékaikban keressük fel őket s ott akarjuk kifaggatni dolgaik felől.

Szóval ilyen és ehhez hasonló nehézségek voltak azok, amelyekkel meg kellett küzdeni az anyag összegyűjtése idején. Ezeket a nehézségeket újra meg újra emlékezetünkbe kell idézni, mert csak úgy bocsáthatjuk meg a dolgozat esetleges hiányosságait.- Említésreméltó nehézség volt az is, hogy való-sággal a fülénél kellett megfogni az embereket és a témához cipelni, hogy most pedig erről és erről beszéljen bátyám és ne másról!- Bizony, ha valami eredményt akartunk elérni, akkor türelmesen végig kellett hallgatni az oláh megszállás keserű napjait. Ugy szólnán az egész falu lakossága azzal kezdte, hogy elpanaszolta a felszabadulásig eltelt két évtized minden buját és bánatát s a magyar hadsereg bevonulása feletti örömét. "Jajajajajaj..... micsoda nagy örömünk volt -mondogatták szüntelenül- ilyen boldogok sohse leszünk többé. Ujra magyarok lettünk!"

A dolgozat anyagát 1942 nyarán és őszén, továbbá 1943 telén és tavaszán gyűjtöttem. Forrásmunkát nem használtam, csak a statisztikai adatokat irtam ki a statisztikai könyvből.

Végezetül hálás köszönetet mondok dr. Milleker Rezső professzor urnak, aki háborús nehézségek ellenére megszervezte és irányította ezt a mindannyionk számára tanulságos és élményekben gazdag tanulmányutat. Köszönetet mondok még dr. Márton Béla tanár urnak is, aki a gyűjtött anyag összeállításához hasznos tanácsokat adott.

A feldolgozott terület helye és a szilágysági
Bükk-alján elhelyezkedő községek megnevezése.

A tudományos kutatás céljából kitűzött hely, mint a dolgozat címe is mutatja a Szilágymegyei Bükk hegység mellett terül el. Az eredeti felszint a folyók mély bevágódásaikkal alaposan felvagdalták és szétdarabolták s a Bükk hegység határainak meghúzásánál nagyon jól segítségünkre jönnek ezek a folyók és patak völgyek. Ilyenformán határai északon a Szamos alluviális völgye, keleten egy darabig szintén a Szamos képezi a határt, de később átmegy a határ a Szilágypatak völgyébe. Délen a korondi patak völgye, nyugaton pedig a Kraszna völgye szolgál határral. Az elhatárolás különben nyugaton a legnehezebb, t.i. itt a térszín fokozatosan lankásodik és szinte észrevétlenül belesimul az Alföldbe.

Bár a hegység csak pár száz méter magas /- legmagasabb csúcs: 575 m./ mégis éghajlata már lényegesen ^{közömbösebb} az alfölditől. Mintegy átmenetet képez az Erdélyi medence hűvösebb klímája felé. Csapadéka ennek megfelelően is több, mint az Alföldé. Az évi csapadékmennyisége 600-800 mm. között váltakozik. Néha egészen megközelíti az 1000 mm-t is. A csapadék nagyobb mennyisége természetesen vonja maga után a folyók és patakok megduzzadását, ~~amnek~~ pedig ^{természetes} következménye lett a térszín erős összevagdálása.

A terület eredeti növényzete erdőség volt a Kraszna- és Szamosmenti területek kivételével. Az emberi települések következtében az erdők nagy részét kiirtották s még ma is egyre jobban és jobban nyomulnak be az erdőirtások helyébe a buza- és kukoricatáblák keskeny szalagjai. Ma a domboldalakat legelőnek, a völgyi

részeket rétnek, a falu közelébe eső területeket földmivelésre, a napos hegyoldalakokat pedig gyümölcsstermelésre és szőlőskerteknek használják.

A tudományos kutatási területül szolgáló 15 szilágysági falu a következő: / zárójelben közlöm a lakosság létszámát az 1920-s statisztika szerint/
Alsóvárca / 764 l. tiszta román és 36 zsidó / - Bábca / 1095 tiszta román és 38 zsidó / - Bikácsfalva / 904 oláh, 1 magyar, 32 zsidó / - Bogdánd / 974 magyar, 9 zsidó / - Felsővárca / 730. Ebből 4 magyar, 1 német, 715 oláh és 10 zsidó / - Hadad / 1903. Ebből 999 magyar, 548 német, 202 oláh és 128 zsidó / - Hadadgyörtelek / 1185 - 9 zsidó kivételével oláh. / - Hadadnádasd / 775. - Ebből magyar 717, oláh 45 és 13 zsidó. Középvárca / 331, 5 zsidó kivételével tiszta oláh. / - Mutos 597 - magyar 11, zsidó 15 a többi oláh / - Nántü / 925. - magyar 40, német 330, oláh 526 és zsidó 29. Rákosterebes / 668, magyar 34, német 5, zsidó 15, oláh 601. / Somfalu / 804, 7 német, 16 zsidó, 771 oláh, / Szilágykorond / 433, magyar 13, német 1, oláh 401, zsidó 14, / Szilágynyires / 418, 6 zsidó kivételével tiszta oláh.

Láthatjuk ezekből az adatokból, hogy bizony igen erősen kevert nemzetiségű terület. Igaz, hogy a statisztikáról azt is meg kell jegyezni, hogy 1920-ban készült, s bizony igen szomorú, hogy "amilyen a város, olyan lesz a János" közmondást sokszor meg is valósították. Ha előnyt jelentett az oláh kapcsolatok kimutatása, akkor azt helyezte előnybe. Természetesen, ha most a felszabadítás után készítenénk egy statisztikát, akkor egészen más képet nyernénk.

Ami különben a nemzetiségek együttélését jelenti, arra vonatkozólag azt kell mondani, hogy jól megfértek egymás mellett. Gyakori volt az összeházasodás is. Különösen magyar és német részről történt nagyon sok összeházasodás. Nem tekintették egymást idegeneknek. Ahogy az egyik hadadi magyar mondta: "nem tudtuk itt kérem ez előtt, hogy ki a magyar s ki a német, de most a felszabadulás után a németek nagyon vackolódnak." - Hogy ennek a "vackolódásnak" mi az oka azt nem tudjuk. Tény az, hogy az eddigi jó viszony teljesen megromlott közöttük s most mindegyik szívesen ragaszkodik a maga nemzetiségéhez. Nyakas magyar és büszke német akar lenni s a házassági kapcsolatok is kezdenek megszűnni.

Visszatérve még egyszer, a falvak elhelyezkedésére, meg kell említeni, hogy a szilágysági-Bükk hegység déli részén elterülő falvak közlekedési szempontból nagyon rossz helyen vannak. U. i. a közlekedésre a Bükk akadályt jelent, úgyhogy a hegység belsejében elterülő községek és falucskák távolesnek a forgalomtól. Vasuton a legkönnyebben megközelíthető Alsószopor, vagy Sarmaság felől, ha Nántüt, Rákosterebest, Bábcát, Szilágykorondot, vagy Bogdándot akarja az ember

elérni. Ha pedig Mutosra, Alső-Felővárcára, Hadadra vagy Hadagyörtelekre akar az utas menni, akkor jobb, ha a szilágycsehi állomáson száll le, ahonnan 12 km-s gyaloglás után eléri Hadadot. / Alsőszopor felől Hadad 23 km./

Összekötő országot ugyan vezet Alsőszoportól Szilágycsehig Korondon, Bogdándon és Hadadon keresztül, de az az oláh impérium alatt annyira elhanyagolt állapotba került, hogyha beállnak a nagy esőzések, akkor teherrel rajta járni csaknem lehetetlen. Nagy baj még az is, hogy az országutat a könnyen máló homokkővel javítják, ami ha eső éri, akkor elveszíti szilárdságát s az utnak többet árt, mint használ.- A vidék vasuttól való távolléte, továbbá rossz országutjai miatt meglehetősen elmaradott s nem tud intenzíven bekapcsolódni a gazdasági élet vérkeringésébe.

A falvak lakosságának felekezeti megoszlása.

A szilágysági BÜKK-alján elhelyezkedő falvak lakosságának nemzetiségi megoszlása után nem lesz érdektelen, ha egészen röviden áttekintjük a lakosság felekezeti megoszlását is, annál is inkább, mert ez nemzeti szempontból, a nemzetiségekkel való összeházasodás s esetleges reverzálisadás esetén döntő fontosságú.

Ugyanis, ha egy magyar lány oláh faluba ment férjhez, gyermekeit, mivel nem volt református pap, elvitte a pópához megkeresztelni. A keresztségben görögkeletivé lett. A valláson keresztül teljesen eloláhosodott s ennek fiai, de még inkább unokái már csak arról tudtak, hogy valamelyik ősük magyar volt, s teljesen elvesztek az oláh tengerben. Így találtunk azután tömegével olyanokat, akikről már messziről csak úgy kiabált a jellegzetes magyar vonás, nagyapáik, vagy naganyáik még emlékeztük szerint magyarok voltak, de ők már magukat románoknak vallják, csak a mi szívünk és az ő magyaros hangzásu nevük : Kovács, Sajkás, Szabó, - tiltakozik ez ellen.

De a továbbiak során közöljünk néhány adatot a felekezeti megoszlással kapcsolatosan az 1910-s statisztikából: Hadad lakossága ekkor 2249 lélek. Ebből református 1217, evangélikus 549, g.keleti 244, r.kat.62, zsidó 169.

Hadadnádásd 844 lélek. Ebből 728 református, 11 evangélikus, r.kat. 2, g.keleti 91 és zsidó 11.
Hadadgyörtelek: 1301 lélekből 5 református, 1283 g.keleti és 13 zsidó. Bábca lakossága 1088 lélek. Ebből r.kat. 20, református 4, a többi g.keleti. Bogdánd: 974 lélek. Ebből református 966, r.kat. 1 és 7 izraelita.
Mutos lakossága 627 lélek. Ebből 9 református, 2 r.kat. 19 zsidó, a többi, vagyis 597 g.keleti.

Ugyanezt az arányt látjuk, hogyha a többi faluk felekezeti megoszlását is figyelemmel kísérjük, éppen azért nem is tartottam szükségesnek közölni. Az oláh falvakban az 1910-s népszámlálási adatok szerint mindig ott találunk kevés reformátust és rómaikatolikust, akiket azonban a görögkeleti vallás, s rajta keresztül az oláhság magába szivott. ~~haz~~ az a sajnálatos dolog is bekövetkezett, ~~h~~ hogy a magyarság száma a felszivódás következtében csökkent, viszont az oláhság száma a magyar falvakban növekedett./ Pl. Hadadon az 1910-s statisztika szerint, csak 132 oláh szerepel, addig az 1920-s statisztikai lapon számuk már 202-re emelkedett/

Az eddig felsorolt felekezetek között meg kell még említeni az 1920-as évek óta egyre jobban elszaporodó baptistákat. Talán az Amerikában járt munkátkereső emberek hozták magukkal, tény az, hogy azóta számuk egyre jobban szaporodik. Előbb megpróbáltak ellenük védekezni, de ők makacs szívósággal védekeztek. Sőt talán valamicskét javított is a hivek vallásosságán, mert azok, akik eddig közönyösek voltak, most már azok is komolyabban veszik vallásukat és a templomba járást. Különb a legnagyobb egyetértésben élnek a falu lakosaival. Jellemző a falu együttműködésére, hogy a baptisták templomát, illetve az imaházat is "kalákában" építették fel, ahova elküldötték a reformátusok is szekereket, sőt állítólag "a pap szekere is ott fuvarozott", de ez nehezen hihető el.

Első tanulmányutam alkalmával egy baptista esküvőn is résztvettem. Az esküvői szertartást az énekszámok és a közbeiktatott szavak teljesen kultur-ünnepéllé alakították át az összejövetelet.- A baptista lakodalomban különben tilos a tánc, mert benne a bujaság ébresztőjét látják, tilos a részegeskedés, mert az lealacsonyítja, lekicsinyíti az embert. Aki vét ez ellen megfenyítik, esetleg kizárják.

G y ó g y i t á s o k - b a b o n á k .

A közlekedési nehézségek, meg az a körülmény, hogy nyolc falura esik egy körorvos, rákényszerítette a falu lakosaiból, hogy kisebb nagyobb bajait maguk igyekezzenek gyógyítani. Orvos, mint mondtam a nagy körzete miatt csak ritkán fetődik a távolabbi falukba. Ilyenkor a bíró házában, vagy az iskola termében felüti rendelőjét s ide várja a betegeket. Sok beteg azonban az orvos érkezését nem győzi kivárni, gyalog nem bír menni, fuvarát nem tud fogadni, így legtöbbször elmegy a falujában levő "gyógyítóhoz" vagy "kenőhöz".

Ilyen híres gyógyító hírében áll a hadadi Lőschér Gyura bácsi is, aki büszkén mondotta, hogy 8-10 faluból is hozzá járnak a betegek. Ha azután olyan beteg kerül elő, akit még a "híres hadadi gyógyító" sem tud új életre kelteni, az már nagy baj, annak már faraghatják a "gombfáját" vagy "kopjafáját".

Hosszan elbeszélgettem a hadadi gyógyítóval s sokat elárult a gyógyítás titkából. Gyuri Bácsin, amint mondják nem fog ki még a komplikáltabb törés sem. Ilyenkor kis deszka darabokat helyez az eltört tagra és jó erős kötéselezeket összehuzza. A maga primitívsége mellett is egészen szabályozható ez a kötés. Ha dagad a láb, akkor a kötést kicsit felengedi, ha lappad, akkor újra megszorítja. Állítólag még a doktorok is megdicsérték, mikor egy ilyen "Gyuri bácsi által gipszbe tett" betegen a kötést meglátták? Szépen kitapogatja magának az eltört csontokat, megigazítja, majd így helyezi rá a kis deszkalemezeket. "Volt olyan betegem is - büszkélkedett az öreg - akit maga a doktor ur utasított hozzám!"

Eleinte az orvos haragudott rá, "még abban járt, hogy feljelentsen, de nem engedték"! - mondja tovább a gyógyító. "Most még az a helyzet, hogy ő küldi hozzám a betegeket, különösen a lábtöréseket"! Volt már olyan súlyos esete is, hogy annyira összetört lábú beteget hoztak, hogy úgy zörgött a lábában a csont, mint az ablak karika, de ő mégis meggyógyította. Ha gyermeknek törik el keze lába, az "ő" kezelése "után négy hétre biztosan meggyógyul. Az idősebbeknek már nehezebben forr össze a csontjuk. Nekik a teljes gyógyuláshoz kell hat, nyolc hét is.

De lássunk néhány "gyógyító fűvet" is, melyet a hadadi gyógyító használ "rendelőjében". Sebre kötözni jók a különféle "lapuk". Így a közönséges parti-, keserű-, édeslapu. - "Meregeresztő fű", "vérfű", "papsajt", "farkasalma", bodza, illetőleg, ahogy itt nevezik a "borza" mind kitűnő gyógynövények! Az utóbbit főleg teának készítik el akác- és szikfűvirággal keverve. A "szódagfa" /hárs/ virágát inkább magyarlakta területen

szedik, de itt sem rendszeresen. Oláhlakta vidékeken hozzá sem nyulnak. Meghülés ellen békalencséből is készítenek teát Hadaádnádasdon. Az " ineresztő-fűnek " nagyon jó gyógyvize van reuma ellen.

Oláh vidékeken használják a mohából készült fürdőt. A fürdőhöz legjobb az olyan moha, mely a fa oldalán telepszik meg. Ezt kell a fa derekáról óvatosan letépní s lassan gondosan megfőzni. Felmelegítve többször is lehet használni.- Van Mutoson egy asszony, aki arra esküszik, hogy csalángyökér fürdővel mindenkit kigyógyít a köszvényből. A hadadi gyógyító viszonyt a "kigyó hagymával " való bekenést ajánlja inkább. Ugyancsak ő mondja, hogy tüdőgyulladás ellen legjobb a mellkast " a csalapával " körülrakni.

Érdekes gyógymód, illetve nem is annyira gyógymód, mint inkább kuruzslás Hadaádnádasdon hideglelés ellen pásztortástak rakni a beteg csizmájába a talpa alá. Ha ezen jár, akkor meggyógyul!.- A kisnyiresi oláhok a hideglelés gyógyításának igen kockázatos módját választják: nadragulya gyökerét áztatják pálinkában, s mikor az a földbe ázott üvegben megsűrűsödik, vagy ahogy itt mondják " megkél ", a gyökérről a sűrű levét leöntik s megitatják a beteggel. Ez nem sok időre " megbolondul " tőle, s másnap reggelre kigyógyul a hideglelésből./ Bizony nem egyszer megtörténik, hogy a szerencsétlen beteg örökre kigyógyul a hideglelésből, mert a veszedelmes gyógykurának temetés a vége./

A különböző női betegségeknek is megvannak a hathatós gyógynövényei. Pl. a " vérhullajtó fecskegáz ", folyóka virága, " lófarka ".- Szülés után a legyengült anya számára csigákat gyűjtenek, megszáritják, s mindenestől összezuzzák s így teszik pálinkába s a beteggel kortyonként itatják meg. Gyomorgörcs ellen használnak " görcsfű teát ". Rúhesség ellen a fa repedéseiben meggyült vizet használják. Orbánc gyógyítására szolgál az " orbáncfű " leveléből főzött tea.

A különleges képzettségű " kenő emberek " tudnak még más összeállítású fürdőt is, aminek a titkát azonban nem igen szeretik elárulni. Bogdándon egy ember még a falu határában feltört vastartalmu " piros víz " -nél is eredményesebbnek tartja a hangyabolyból főzött fürdőt. De ezek közül is legjobb a vörös hangya leve. A hangyát az erdőben gyűjtik. Kimennek az erdőre köcsögökkel, a lapáttal belenyulnak a hangyaboly közepibe s megrakják vele a köcsögöt. Otthon forróvizbe " béborítják ", kicsit állni hagyják és kész a legjobb fürdő.

Nátha ellen jó a keserű gombát meggyújtani, a füstjét pedig beszívni.- Sávbaj ellen legjobb a bazsarózsa gyökér borbán áztatva. Állapotos asszony leánder levelet főz meg s annak a levét issza. Fülfájás ellen " forgó olaj " becsepegtetése a legjobb gyógyszer a fájó fülre.

Tört, vagy kificamodott bokát legjobb a befáslizás előtt mézzel alaposan bekenni./ Az öreg Löschér György ezt úgy magyarázza, hogy tudvalevőleg a növényekben és virágokban van gyógyító erő, a kis méhecskék pedig a virágokból gyűjtik a mézet, tehát abban is lenni kell, és pedig hatványozott mennyiségben gyógyító erőnek./

Megkérdeztem Gyuri Bácsitól, hogy honnan merítette ezt a "nagy tudományát" ? " Hát kérem szépen csak úgy fogalmaztam meg magamnak a füvekből való orvosságot, meg sokat láttam az apámtól is!" - válaszolt az öreg. Mind kipróbálta saját magán is. Máj, vese, lép daganat, kisebb-nagyobb " gyomorsuszás " nem fognak ki rajta.- S mindezt az öreg önzetlenül csinálja. Igaz, hogy szokott azért ajándékot is hozni a felgyógyult beteg. Van olyan is, aki hálából eljön dolgozni. " Sajnos azonban olyan is akad - panaszolja az öreg -, aki azt sem mondja felgyógyulása után, hogy köszönöm."

Természetes, hogy ezeket a gyógyítási módokat és a valők kapcsolatos babonákat megtaláljuk oláhlakta vidékeken is, csak sokkal inkább primitívebb körülmények között, s ördögüzéssel kapcsolatosan, mert a betegségek okozóinak az ördögöket tartják. Elrettentő példaképen a következőkben a nyavajatorés, illetve az igézéssel kapcsolatosan két ilyen eljárást közlök, mint jellemző dologot.

ly²
Oláh nyavajatorés gyógyítása: Kedden reggel napfelkelte előtt venni kell egy olyan pohár vizet, amelyből még senki sem ivott. Ebbe bele kell tenni 9 cikk fokhagymát és ugyanannyi széndarabot. Azután elő kell venni egy fanyelű kést és villát egy kisszékre ülve keresztet rajzolni a porban s a keresztre ráállítani a poharat s közben felette varázsszavakat sutogni. A varázsszöveget kilencszer kell elmondani s közben egy-egy fokhagymát és szentet a villával megszünni, ami az ördög kelképes elpusztítását jelenti. Ha még erre sem javul a helyzet, előveszi a kést s ezzel fenyegeti meg az ördögöt, hogy a kést ledugja a torkán s ű úgy üzi el, hogy " ott pusztulj el, ott vész el, ahol kakas nem kukorékol, ahol madár nem csicsereg, ember nem lakik!" Ezután a beteg kilenc kortyot iszik a "bűvös" italból s megmosakszik benne, a megmaradó vizet pedig naplemente után a keresztuton kell kiönteni. Ha ezt az eljárást a

nyavajatorós kilenc kedden egymásután hűségesen elvégzi, akkor a betegség feltétlenül elmulik!-erősíti az oláh gyógyító asszony.

Egy másik igézés elleni védekezés a következő: Kilenc darab szemet vízzel telt edénybe kell tenni és pedig visszafelé számlálva./ Ha a szén elsüllyed, akkor valóban fennáll az igézés esete/. Azután háromszor kell belőle inni, homlokot, kezet, lábat bedörzsölni vele és végül az ereszt alá kiönteni és ezt mondani: "Annyi rossz maradjon bennem, mint amennyi víz van a vederben!"

Láthatjuk, hogy milyen mosolygásraindító naiv gyógymódokat használnak különösen az oláh vidékeken. S mindez azért, mert annyira távol esik az emberi kultúrától, hogy akik hivatva lennének, azok sem világosítják fel őket. Ha pedig akad, aki felvilágosításukra törekszik, nem hisznek neki, mert ők ezt így látták az apáktól, nagyapáktól s vakon hisznek benne. Egy egészen új nemzedéknek kellene felnőni, melyet kellő oktatás és nevelgetés után még meg lehetne tisztítani ezektől az ősi misztikus légkörben mozgó emberi hagyományoktól és babonáktól.

Táplálkozás.

Az előző fejezetben a gyógyítással kapcsolatban láttuk, hogy az erdőnek és a rétnak sok növényét és fűvét, hogy használják fel a maguk "patikájukban". Meg kell azonban említeni, hogy nemcsak a gyógynövényeket szoktak gyűjtögetni, hanem táplálkozásra is fontos növényeket találnak erdőkön-mezőkön, csak egy kis fáradsággal kell leszedni a nagy természet öléből.

A táplálkozás elsőrendű szükséglet.

Még ha a ruha rongyos is, vagy a ház környéke szegényes, az még nem olyan nagy baj, mintha a gyermekek és a felnőttek egyaránt éhségről panaszkodnak. Tehát a táplálkozás, mint mindenütt, úgy itt is fontos szerepet játszik. És aki nem lusta, hogy feljárja a hadadi, vagy a bikácai erdőt, vagy a falucskáját környező réteket, az koratavasztól kezdve késő őszig mindig talál gyűjtögetni való anyagot. Gondolok itt az erdő és a rét sokfajta gombájára, mely koratavasztól késő őszig megteríti a "szegények asztalát".

A gomba tehát nagyon fontos táplálkozási cikk. Leginkább a szegények és a cigányok gyűjtögetik. Az utóbbiaknak igen fontos táplálékuk.- Ahogy kibúvik az első gomba, az öreg cigány szétküldi a rajkóit s ha csak keveset is szednek a sok purdétól a sok kicsi sokra megy s az egész családnak meg van az ebédje vagy vacsorája. Olykor mindkettő. A gombát legkülönbözőbb módon készítik el. A legegyszerűbb módja az, hogy egy kicsit besózzák, xxxx megpaprikázzák, azután "spóron" megsütik. A gyermek

sereg éhes szemeivel kíséri, hogy melyik sült meg leg hamarabb s amelyik megsült, azt mindjárt meg is eszik. Vannak azonban gombafajták, amelyet nyersen fogyasztanak. Ilyen pl. a kenyérgomba. Erre nyersen rácsepegtetik a szalonazzsirt s kenyérpótlónak használják. Hasonlóképen nyersen eszik meg a "harmat gombát" is. Azt mondják, hogy csak nyersen jó, főzve, vagy sültve kesernyés.

A legfontosabb gombák a következők:
"Hiribagomba", "kékhatu gomba", "tőke gomba",
"szilvalja gomba" stb....

Elkészítés módjuk leginkább, mint már említettem az, hogy megsütik, ritkábban megfőzik. Régebben zsirban, vagy napraforgó olajban sütötték meg, ma bizony már erről álmodni sem mernek, s pusztá vaslapon, vagy magán a "spóron" megsózva saját levében párolják és úgy fogyasztják el. Különösen eső után keresik fel azokat a helyeket, ahol már találtak, ott u.i. megint kell lenni, mert - amint mondják - a gombának a földben is van "valamije", amiből gomba lesz. A gombának ismerete és lelőhelyének felkutatása apáról-fiúra öröklődik, úgyhogy annak ellenére, hogy a vidék lakossága aránylag nagyon sok gombát fogyaszt, mérgezés alig-alig fordul elő.

Az utóbbi szűk esztendőben bizony nagyon elterjedt a "gombázás". Most már nemcsak a szegények és a cigányok mennek, de az eddig "jobbmodiaknak" mondtak is. Hiába az éhség kikergeti az embert a piroscesrepes házból is az élelem után. Most talán egy kicsit szényenkezve főgják meg kosár at, hiszen eddig mindig csak a cigányoktól vették pénzért vagy élelemért, de most bizony kikergeti őket is a nincstelenség az erdőre gombát keresni. Tény az, hogy mióta az utóbbi szűk esztendők következtében beállott nagy kenyérinség, úgyhogy "még málét sem kapnak eleget", hiszen - amint meg mondják - "egy hétre való olyan kicsi, hogy a kiéhezett ember egy nap alatt befalja." A jegyrendszerek beköszöntése, a közellátás körüli zavarok, mind kihajtják az embereket, hogy a természet gazdagon megterített asztalán keressék meg élelmüknek egy részét.

De nemcsak gombát gyűjtögetnek az emberek, hanem finom izletes gyümölcsöt, számocát is. Különösen a hadadi erdő most sarjadó irtásain terem a legtöbb, szinte terítve van a föld, úgyhogy alig tudnak tőle lépni. És ennek ellenére, hogy ilyen gazdagon meg van ^{áldva} a föld, mégis azt kell mondanom, hogy nem használják fel kellőképpen. Ha utjuk az erdőn visz keresztül, a legsűrűbben pirosuló helyeken le-lehajolnak s szednek néhány szemet. A kislegénykéek bokrétába gyűjtik és a klapjuk, vagy a leventesapkájuk mellé tűzik, de nem használják fel úgy, amint lehetne és fel is kellene használni.

Mennyivel más lenne téli táplálkozásuk, ha befőznének belőle, azonban sem izként, sem befőttként nem ~~eltekintve~~ ^{eltekintve} fel, csekély kivételtől eltekintve. A szegény emberek kimennek néha egy-egy köcsöggel s teleszedik s utánna a módosabbaknak eladják 1 Póért, vagy beviszik a mészáros-hoz s kapnak érte néhány deka húst, de ettől eltekintve a számocával terített erdő nagy része leszedetlen marad, s úgy semmisül meg a természetadta ajándék, melyet a városban jól lehetne értékesíteni.

Annál inkább gyűjtik a vadalmát és a vadkörte, mert ebből készítik az ételek savanyításához szükséges ecetet. A gyermekek pedig úgy a fáról is leszedegetik a savanyu csemegét. A gondosabbak és az előrelátóbbak szalma között érlelve, vagy megaszalva és zsákokban őrizve, még télire is elteszik, hogy levest főzzenek belőle s a téli táplálkozás egyhanguságát ezzel megtörjék.

A legelterjedtebb felhasználási módja, mint említettem az ecetkészítés. Ezt más módszerrel csinálják a magyar és oláh falvakban. A "magyar ecet" az "oláh ecet"-nél jóval erősebb; úgy készül, hogy a leszedett vadalmát- és körte "fabulykóval" összetörik, majd az összetört gyümölcsöt szőlőprésszel át kinyomják. A kinyomott nedvet pedig kancókba öntve érlelik. A kanta fenekére "ecet-ágyat" készítenek vadkörteből, vagy a szőlő montjából. Erre azért van szükség, mert "ez nem ereszti ki az ecet savanyu részét". Az ecetes kancókat a padláson helyezik el.

Az "oláhecetről" mindenki tudja, hogy nem valami erős, s éppen ezért "három itce egy főz"; ez valában nem erős, nagyon kellemes savanykás ízű, úgyhogy a nyári nagy meleg idején még víz helyett is szokták inni. Az elkészítése abban különbözik a magyarétól, hogy nem zúzzák szét a gyümölcsöt, hanem csak vizet öntenek rá és meleg helyen tartják 3-4 napig savanyodni. Természetesen mivel igen gyenge, sokat csinálnak belőle, hiszen egyik legfontosabb nyersanyagot szolgáltatja a táplálkozáshoz. Megtörténik nem egyszer, hogyha nem főznek, különösen nyáron, elővesznek egy tálat vizet öntenek belé, hozzá egy kis ecetet, hogy kellemesen savanykás legyen, azután kenyeret aprítanak bele az ecetes-lébe s ezt kanalazzák jó étvágygal. Ez az ebédjük.

Előfordul sokszor az is, hogy a vadgyümölcsöt kifőzik pálinkának. Igen érdekes megjegyezni, hogy a vadgyümölcsöt sokszor jobban fel tudják használni és fontosabb az életükben, mint a termelt gyümölcs.

Táplálkozásra szolgál még a vadrózsa terméséből s belőle "ecsellit" készítenek. Gyűjtik még

a kökényt, vadcserezsnyét és a somot. Magyar vidékeken az utóbbit be is főzik. Kőcsögökbe rakják vízzel leöntik, kis mézet csepegtetnek hozzá és hólyaggal lekötik.

Általánosan gyűjtött növény a kömény.

Az egész területen előfordul a réteken, kaszállókon egyaránt. A kömény szárazakat összeszedik, vagy a levágott szénarendekből kihuzgálják, csokorba kötik s így akasztják fel a tornác gerendájára száradni. Magjából levest főznek.

Igen szívesen gyűjtik a komlónak friss hajtását, ahogy a hadadnásdiak mondják a "komló jövését". Ezt megfőzik és úgy készítik el, mint a zöldbabot. Vannak, akik még a zöldbabnál is többre becsülik.- Vadsóska, laboda, ökörnyelv szintén xx gyűjtött növények, különösen a szegényebbek közt, akiknek nem telik salátára. Az ökörnyelv és a "nyershegyes" bizony szurós növény, de friss hajtása állítólag egészen élvezhető "vastagételnek" elkészítve.- A vadkapor fűszerről szolgál.

Az oláh vidékeken, Főleg Bábcán, Bikácán és Kisnyiresen igen gyakran főzik a "szkáj" nevű, kissé lilásszínű növényből kevés rántással a vastagételt. A "szkajt" többször felfőzik és csak akkor készítik el, amikor már nem ereszt többé lilás levet. Megeszik ezt még a módosabb gazdák is-mondja az egyik mentegetőző, nehogy azt gondoljuk, hogy csak ők, szegények eszik ezt.- Koratavaszi eledelük a kakuksaláta és a vadsaláta.

Érdekes oláh vidékeken a hadadiak által "oláh tészának" nevezett étel, mely úgy készül, hogy kenyérlisztet és apróra vágott csalán, vagy laboda levelet gyurnak össze és így sütik meg. A magyarok és az oláhok egyaránt kedvelik a "tárihagymát" / oláhu pur"/ Többnyire réteken fordul elő. Ez pótolja a vereshagymát, felhasználásimódja is ugyanaz. Régen "a jó béke világban", a zsirjegyek beköszöntése előtt, amikor még szalonát is ettek, délben a munkahelyeken összehordták a közeli erdőből a száraz gallyat s meggyújtva tűz mellett szalonát sütöttek, a kenyérre pedig felvagdosták a tárihagymát s meg volt a jó ebédjük. Ma bizony már ezt nem tehetik meg. Zsirozójuk nincs, az olaj elfogyott, így hát kis száraz kenyérdarabkát izesítenek meg a tárihagyma bedörzsölésével. Ime milyen fontos táplálékot nyújt a rét kis jelentéktelen tárihagymája. Ezért is terjedt el ez a mondás: "Amig málé, meg tárihagyma terem, addig nem dől össze a világ!"

Meg kell még említeni a gyűjtögetés között a télire való teafüvek gyűjtését. Teákat, mint tápláló és gyógyító nedveket inkább a magyarlakta vidékeken isznak. Főleg akácfavirágból, csalánból, bodzavirágból, hársfavirágból és mentafélékből készítenek. Amint mondják igen kellemes ízű teát tudnak belőle főzni.

A szilágysági parasztság táplálkozása nagyon hiányos és egyoldalú. Nagy baj, hogy a vidék lakossága málna és paszulyon kívül nem igen főz mást. Paradicsom, kelkáposzta, karalábé, karfiol bizony nem igen izlik nekik, de talán nem is ismerik. Hiszen amikor az egyik lelkész felosága ilyen növényeket vetett, az egész falu elcsodálkozott: "Nem is hittük, hogy ebben a rossz földben ilyesmi is megterem!" Sokszor hiába is nevel erre az arra hivatottak, a falu népe nem szokta meg, nem veszi be. A közölők kikerülő cseléd is csak turkál az "uri ételekben".

A kerti vetemények intenzívebb termelésére különösen szükség volna a mai nehéz háborús időkben, amikor nem lehet kizárólag kenyérrel és szalonnával megélni. Sok család panaszkodik az ellátás miatt: "Eddig még csak voltunk valahogy, mert volt egy kis spórolt lisztünk, de most már elfogyott és csak "kilás lisztre" szorulunk. Valóban az a néhány dekányi liszt nem elegendő arra, hogy kizárólag abból éljen meg. Így sokan mikor kiváltják a heti adagot, két nap alatt megesszik a hét többi napjait átéhezik. Sokkal könnyebb a helyzete annak, akinek van fejőstehene, vagy bivaly. Itt nem okoz olyan nagy gondot a táplálkozás. A gyermekek megkapják a tejadagjukat és nincs baj. Ott azonban, ahol nincs tehén, akisgyermek kérését állandóan hallgathatják: "Ijes nekem adjál, nekem adjál!!" Sajnos megtörténik sok olyan eset is, hogy meg van a szükséges tej, de mivel jó ára van, azért megvonják a családtól és eladják.

Akitől csak érdeklődtem életkörülményei felől, az mind a "dekás liszttel" hozakodott elő. A liszt olyan kevés - mondja az egyik asszony -, hogy még "behabarni" is kevés. - Sok feketekávét isznak, persze rendszerint cukornélkül és ritkán tejesen. Még szerencsés az, aki salátát plántált kertjébe. Ez kihuz néhány tövet, felvágja, megmossa, lők bele egy kis fokhagymaszárat és ecetet és úgy "hőrbüli" befelé. Mások pedig sok cibert esznek. Az egyik oláh faluban azt láttam, hogy jól megsózott és paprikázott lisztos levet mártogattak fekete kenyérükkel. Ez arra jó, világosított fel a háziasszony, hogy sokat lehet rá inni és így megtelik a gyomor!

Az oláhok hétfőn, szerdán, pénteken böjtölnek. Ilyenkor hagymát és retket esznek. Étlapjukon szerepel: paszuly, káposzta, puliszka, krumpli, hagyma, tészta leves. A hus a legritkább esetben. Van, aki egész évben nem evett húst. Most még a beteg juhok sem vágják le, mert azért is megadnak jó pénzt. Disznót a legritkább esetekben ölnek, zsírozóul inkább használják a napraforgó olajat, amiből azonban szintén nagyon kevés van.

A német családoknál nem találunk ilyen hiányos táplálkozást. Legkedvesebb tavaszi

ételeik " rántott leves ", " veresszóllós leves ",
" ribizlis étel ", zöldsépszuly, paradicsomos étel
paszullyal.

A lakóház és környéke. Házépítés.

A jó egészség követelménye, nemcsak a helyes táplálkozásban áll, hanem a jól szellőztetett és száraz lakásban is.

Ebben a fejezetben foglalkozni kívánok a házépítés módjával, a házépítéshez felhasznált anyagokkal, " kalákával " és végül a lakóházat körülvevő melléképületekkel.

Mint már a baptista imaház építésénél is céloztam rá, itt " kalákában " építenek. Mintha csak az egész falu lakossága átérezné egy-egy családra nézve a fészekrakásnak döntő és egész életre kiható jelentőségét, a házépítés gondjában és munkájában, s majdan, ha elkészült a ház az új háztulajdonos örömeiben maga is osztozni akar. Az építeni szándékozó, csak " szólít " és akkor jönnek már segítségére. A kalákában nemcsak a rokonok vesznek részt, hanem a komák, a jó szomszédok, barátok. Tíz-husz szekérrel elmennek egyszerre s így hamarosan összehordják az építéshez szükséges követ, téglákat, épületfákat. A Ház elbontásánál hasonlóképen segítenek, együttes erővel hordják el az anyagot. Az építési anyag: vályog és téglá. Tudjuk, hogy a szilágysági Bükk-alján a talaj erősen kötött, agyagos. Agyagos talaja nagyban meghatározza az építési anyag voltát. Miért hozassanak messziről drága pénzen téglát, mikor magától kínálkozik a jó agyagos talaj épületanyagnak, csak össze kell egy kicsit gyurni szalmatörökkel, formába önteni s megszáritani. Már most hogyan használja fel az anyagot a házépítéshez, attól függ, hogy a házat favázzal, vagy a nélkül akarja-e felépíteni.

A vályogvetésnek a " vályogvető cigányok " a nagy mesterei, akik a falu szélén laknak. Régebben a szegényebb emberek saját maguk vetették ki a szükséges vályogot, ma azonban a cigányok a vályogvetést szinte iparszerűen üzik itt. A legtöbbször azon az udvaron vetik a vályogot, ahol a ház épül. / Pl. Várcán, Mutoson./

Az agyagvágással keletkezett gödröt azután elegyengetik, majd hozzáfognak a faváz készítéséhez. Mire a váz elkészül, akkorára már a vályog is megszárad és szép tempósan hozzáfoghatnak a falrakáshoz. - Bábcán és Kisnyíresen nem az épülő ház telkén vetik a vályogot, hanem a falu szélén külön vályogvető hely van. Azonban itt sem törek-szenek arra, hogy készletet halmozzanak fel maguknak. Mindig csak megrendelésre vetik a szükséges vályogot. Egészen más a helyzet Hadadon, itt már készletük is van.

A téglát hasonlóan vetik, mint a vályogot, csak az a különbség, hogy ki is égetik. Téglarakást a falu szélén állítják fel, közepén egy nyílást hagynak, majd az egészet bekenik agyaggal és a fő kupot beborítják földdel és ezután gyujtanak alá. A tégláégetés elég ritka jelenség. Többnyire csak egy-egy módosabb gazda házához Képziknek téglákat.

Mint már említettem a ház vázát gerendából csinálják. Ilyenkor úgy fest az egész ház, mintha csak a konturjai lennének meg. Látszik, hogy ház készül belőle, csak még vályog, illetve téglafalakat kell mellé felhuzni. A vázhoz "ékelés" és "csapolás" végett szükséges fa beszerzése nem is olyan könnyű, mint gondolná az ember. U.i. ahogy az erdők fogytak, úgy kezdett nőni az értéke, és ma már a hatalmas grófi, vagy bárói erdők nem számíthatók be a fagyűjtő helyek közé. Erre csak községi erdő jöhet számításba. Mivel ebből a község polgárainak egyenlőképen kell részesedniük. Itt is vannak korlátozások, hiszen maga az állam nem engedi az erdőket tervszerűtlenül kiirtani. Minden évre kijelöl a kivágásra, irtásra szánt területet. Itt mindenki megvette a maga megjelölt fáját és akkor termelte ki, akkor vághatta ki, amikor éppen ideje volt rá. Természetesen a jó szomszédok úgy a kivágásban, mint a fának a hazaszállításában kölcsönösen segítenek egymásnak. A felhasított fát szekéren, a szálfát pedig tengelyen szállítják haza. A hosszú szálfákat ott kerítés mellett helyezik el. Az urbéri erdőből a szerint részesülnek a tulajdonosok, hogy kinek mennyi "joga" van.

Láttuk tehát, hogy honnan nyerik az építéshez szükséges fa anyagot, azt is láttuk, hogyan történik ennek kitermelése és hazaszállítása, most lássuk meg a felhasználását. A tartó és alapvázaknak rendszerint jó erős, de fiatal tölgyfát helyeznek el. Az új ház helyet előre kimérik és azután ott felállítják a vázat és "összeeresztik". Tetőszerkezetnek már nem kell ilyen masszív, fiatal tölgyfa, hanem megfelel vékonyabb gyertyángally is.

Amikor tehát elkészül a kőalapra helyezett faváz, akkor felhuzzák a falat is. Hátra van még ekkor az új ház befedése. A házak tetejét leginkább szalmával, illetőleg újabban cseréppel fedik be. Itt-ott felhasználják még a nádat is, különösen a Mázsa patak partján, Bábca határában és Rákosterebes előtt, de már itt sem olyan nagy mértékben, mint azelőtt.

Mivel sok faluban a házak, helyesebben az utcásorok domboldalba épülnek, a lejtős fekvést ki kell egyenliteni, hogy a ház alapja vízszintes legyen. A kiegyenlítéshez kő van bőségesen, csak el kell menni érte a kőbányába. - A csillámpala tömböket azután úgy helyezik el a domb oldalban, hogy velük kiegyenlítik a domboldal kerekességét. Az éles kővek az agyagos földben jól megragadnak s biztos alapok az egyébként meglehetősen ferde helyen.

Nagyon ötletes még az ilyen domboldalba épített házaknál a pince megoldása, illetve elhelyezése az utca felé. /A pince helyiségéül szolgáló ürbe nem kell követ hordani, tehát munkát is takarítanak meg s egyben pincéje is lesz a háznak. /

Amikor elkészült a ház és bevakolták, akkor bemeszelik. A meszet itt szintén természetből gyűjtik. Legtöbb van a Hadadtól északkelet felé eső hegyekben. A mészkövet más néven " csapókőnek " is hívják. Megraknak vele egy szekeret és így viszik a piacra, vásárra, ahol azonban nem kilóval mérik szét, hanem vékával. Sok helyen azonban nem fehérre, hanem szép okkersárgára mészlik a falat. Így pl. Hadadnásdon is. A falu határában levő hegyoldalról hozzák a finom sárga lösz, ahogy ők mondják a " porondot ", s ezzel pótolják a meszet.

Ha már most láttuk azt, hogy hogyan készül egy lakóház a szilágysági Bükk-alján, talán nem lesz érdektelen, ha összecszerően is kimutatom mennyibe kerül egy két szoba-konyhás kis filegóriás ház felépítése a mai időben /1942 /. Kőműves munkadíja 750 p. 300 p. napszám. Asztalos munka 800 P., cserép 330 P. lécz, deszka 250 P.-17 drb. gerenda 350 P. Szarufa, talpfa 200 P. Lábfa 30 P. Kőfuvarozásra 500 P. Vályogvetésre 140 P.- Homok 140 P. Szeg 50 P. Az egész ház bepucolása 350 P. - Ugyhogy mindeneket egybevéve két szoba-konyhás lakás belekerül a mai időben 4-5000 P-be. - A házáépítéshez szükséges követ Kirváról, a cserepet pedig Szilágycsehől szállítják.

A közösségi szellem azonban, nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a " szólitás " után 20-30 szekér is elindul, hogy a házáépítéshez szükséges követ Korondról, vagy Kirváról beszállítsák s a házáépítéshez szükséges többi anyagot is behordják, hanem abban is, hogy a telkek nincsenek egymástól egymástól elkülönítve, mintha ezzel is akarnák szimbolizálni az összetartozás érzését. A legtöbb faluban ugyanazon telekre több házat is építenek, eléggé rendezetlenül, csoportosan, melléképületekkel együtt.

A helyzet u.i. az, ha egy családban van három gyermek, a szülői ház a legidősebbiké marad, azonban, amikor a többi fiuk is megnősülnek, nincsen annyi pénzük, hogy új telket vásároljanak, így építenek házat az ősi atyai telken a szülői ház mellé, vagy mögé. A belső telek kicsinysége miatt is arra kényszerülnek, hogy több ház legyen egy udvarban. Ilyenkor rendszerint kétsorban helyezkednek el a házak. Mindeniknek meg van a maga rakodó helye, s egyik sem parancsolhat a másiknak. Az egyik udvaron elhelyezkedő házakat nem különítik el egymástól, nem félnek a szomszédoktól. A telek végében levő kertet azonban gondosan elkerítik, rendszerint napraforgó szárral dugdossák körül, hogy a majorság ne csipkedje a veteményeket. Az udvarról a nagy kertbe "háskó" vezet /hágcsó/. Ez voltaképpen nem más, mint egy kis kapu, amely azonban 60 cm magasságig be van deszkázva, hogy a majorság be ne mehessen.

A telkeket az utcától kerítésekkel zárják el. És pedig napraforgó, vagy léckerítést használnak. Máshol ágakból, vagy hasított lécekből áll a kerítés. Az ágakat, vagy a hasított léveket egy oszlopra erősített hosszú léc közé fogják be. A rendezettebb utcákon egészen tetszetős, csinos kerítéseket készítenek ezekből a hasított lécekből. A léckerítés mellett használnak még gallyból fontat is. A meredekebb domboldalakon pedig csak ilyenekkel kerítenek, mert ez jobban megakadályozza a földcsuszamlást, mint a deszkakerítés, mert a font gallyak közé a föld benyomul, betapasztódik és sokkal erősebben áll.

A háznak utcára néző része előtt, különösen akkor, ha a házban nagylány is van, szép virágoskert terül el. A virágoskert leggyakoribb virágai: bazsarózsa, sárga viola, német szekfű, tatóka, harangvirág, liliom, fátyolvirág és chrizant.

Ha csoportos a település, akkor a ház körül szétszórtan, meglehetősen rendezetlenségben helyezkednek el a melléképületek. Pl. Somfalu meglehetősen szétterül, szinte hegyi tanjából áll. Mutoson már sokkal rendezettebb a házak elhelyezkedése s módosabb falu lévén sokkal barátságosabb is. Bogdánd tipikus utcás falu, az ut két oldalán helyezkednek el a házak. Érdekes, hogy azokban a falvakban, amelyek már közelebb vannak az alföldhöz, tehát ahol már sokkal kevesebb az erdő, az építési anyagban inkább a sár dominál, a fa sokkal kevésbé Pl. Rákosterebesen. A telkek itt is elég nagyok, úgyhogy sokszor két ház is van egy telken.

De lássuk most már a ház körül az udvaron elhelyezkedő melléképületeket. Talán a legfontosabb a termelt és betakarított anyagok elraktározására szolgáló csűr. A csűr építésénél éppenugy, mint a ház építésénél is először a váz készül, erre gallyakat, vagy léceket szegeznek s ezt betapasztják sárral. Van, aki csak kívülről tapasztja be, de aki alaposabb munkát akar végezni, még belülről is betapasztja. A teteje szalma, nádtermő helyeken pedig nád. A módosabb gazdák azonban cseréppel fedik be s a csűr ajtaját még ki is cifrázzák, egész diszes faragványokkal, ami azután külsőleg is tetszetőssé teszi a csürt.

Rendszerint a csürré támaszkodik, vagy mellé van építve a szekérszin és a disznóól. Az udvarnak nélkülözhetetlen építménye a "málékas". Ebben raktározzák a kukoricát. Egészen különös elliptikus alakú. A "málékas"-ba fentt töltik be a kukoricát létráról és az alján levő kis lakattal elzárható ajtón szedik ki. Természetesen a módosabbaknál sokkal nagyobb méretű és nem is vesszőbből font, hanem lécből készült "málékast" találunk.

A fát, mint már fentebb említettem, vagy szinben, vagy csak az udvaron felhalmozva helyezik el. Mellette van a "bak" és a tőke.

Nagy szint is szoktak építeni; rendszerint az istálló mögött sorakozik fel a telken. A "gabonás"-ban, vagy kamarában, mint már a neve is mutatja raktározzák a gabonát. A "gabonás" előtti "sopru"-ban ágy van; nyáron itt kint alszik a férfi. Az istálló mellett található a ganédomb / Oláhul gunoi / ; tetején sok helyen a palánták számára elhelyezik a melegágyat is.

Az alábbiakban néhány melléképületnek az oláh megnevezését adom: csűr- sure; konyha- casa tyinde; szénásszin-sopru; disznóól a fászin-nel-kotyec, kolnyice; istálló-pojáta/pajta; málékas-kos; az árnyékszék-priváde; A kiskertbe vezető "hággcsó"-usic; kert-grád, vagy gradina; virágoskert-gradina di fluor.-

A házaknak az utcára néző részén sok helyen kint van még a zászlótartó; a román időből maradt meg, s ide kötelező volt kitűzni a román nemzeti lobogót. / Sokan azonban nem tették ki a zászlót, inkább vállalták a büntetést. De bezzeg? - magyarázta az egyik lelkes magyar, amikor közeledett a bevonulás napja, már két héttel előbb meg volt egyeseknél a zászló és készítették a magyar ruhákat, s a díszkaput is ácsolták már a magyarok fogadására. /

Az udvaron találjuk még majdnem minden telken a kutat is. Sok helyen a szomszéd telkek felezési pontjában van elhelyezve a kut, úgyhogy mindketten kényelmesen használják. Az utóbbi esztendőekben nagyon elromlottak a kutvizek, ezért szívesebben isszák a csurgónak, vagy pedig a forrásnak vizét. A vízmélység 1-10 méterig változó még ugyanazon földben is. Ott ahol magas a vízállás nem is szükséges a kutás és a kutostor, hanem elég egy kampós, horgos végű bot, mely leér a ráakasztott vederrel együtt a víz színéig. Máshol viszont kötéllel eresztik le a vedret, de igen általános a kerek kut is. A kutkavak megegyeznek abban, hogy mindegyik fából készül, alakjuk pedig, hol négyzet, hol kör. Az utóbbiaknak készítése Felsővárcán egészen tetszetős.

A kut vizeknél azonban sokkal izletesebb és üdítőbb a " csurgó " vize, amint azt tanulmány csoportunk tagjai is megállapíthatták, hiszen mi is a bárói kert mellett levő csurgóból hordtuk a mázos korsókban az üdítő friss vizet Hadadon.

Miután láttuk a szilágysági falvak házépítését és a lakóházak környékét, lépünk be egy-két típusos házba s szemléljük meg belső részét is.

Előbb egy jobbmodu magyar lakást lássunk: Filagóriás, verandás, két szoba-konyhás lakás. Oszlopos tornác, előtte fűtőszöllő, lilium, őszirózsa és borostyán. A ház zsugáteres. A filagóriából a konyhába lépünk be. Szemben " spór " és kemence, falra szerelt " tálas " belérakott nagy tálakkal, padláda, stelázsi és fászláda egészíti a konyha butorzatát. A konyhából vezet a padlásfeljáró is. Jobbra a " nagy szobába " lépünk be. Padlózott, egészen izlésesen berendezett lakás, látszik, hogy 50 holdas gazdával van dolgunk. Butorzat: két ágy, egy karszék, asztal körülötte székek, kasztel, padláda. A falon nagy tükör, körülötte diszes tányérok, mellette két óra is ketyeg; úgy látszik ez a család nagyon pontos akar lenni, ssehonnan sem szeretne lekésni.

A konyhából balkézfelől van a " Kisház ", ami azonban nem is olyan kicsi, mint gondolná valaki elnevezése után. Padlózatán házi pókróc fut. Butorzata: két ágy, sifon, kasztel, asztal székekkel, kredenc, a sarokban mosdó, felette ünneplő csizma felakasztva, a másik sarokban, amit nem láttam egész tanulmány utam alatt: egy nagy zsák liszt. /Ez is csak megerősít bennünket abban, hogy egészen jómodu családdal van dolgunk./ - Hogy mennyire praktikus a lakás beosztása bizonyítja az is, hogy a fedett és kikövezett tornác elvezett az árnyékszélig.

Egy szerényebb berendezésű egy szoba-konyhás lakás. Található benne kemence és spór. /A kemence azonban nem olyan, mint a az alföldi bubos kemence, hanem téglalap alakú és egészen lapos, úgyhogy szükség esetén még aludni is lehet rajta. A konyhában van még két ágy. Egyikben az " anyámasszony és apámuram "

a másikban pedig a fiatal pár fekszik. A másik férjhez nem ment lány pedig a kemencén alszik. / Tudni kell u.i. hogy hiába van lakószoba, azt nyáron nem használják, majd csak télen, de ekkor meg az egész család ide költözik be, mert csak ezt fűtik, itt is főznek./ Van még a konyhában egy hosszabb lóca és egy asztal, alatta korsó. A falon nyújtódeszka és nyújtófa, az utóbbi szép diszesen kivarrt tokban van felakasztva, hogy a a legyenek be ne piszkolják. A falon tányérok, tálak egy, fejő és egy ételhordó van. A konyha hátsó részében egy "vakablak" a stelázsit pátolja.

Mint már említettem a konyhát csak nyáron lakják, télnék idején a szobába pakolnak és itt is főznek a spóron. A szoba berendezését alkotják a következő tárgyak: két ágy cifra párnával, kis szekrény poharakkal, asztal, két padláda. Az ajtóval szemben tükör, körülötte diszes tányérok. A tükör két sarkára a család férfi tagjainak ünneplő fekete kalapjai vannak felakasztva. A szobában is éppen úgy, mint a konyhában van egy "vakablak", amire télen "firhangot" húznak és ide teszik a tejet, vaját, zsirt stb..... A falra akasztva itt is találunk egy diszes nyújtófa tartót és egy kivarrt kefetartót. is

Az oláh falvak házai nagyban ilyen elrendeződésűek, csak megtaláljuk az oláh vallásos képeket és a jellegzetesen oláh motívumokkal kivarrt kendőket, melyeket rendszeren a falra akasztott tányérok köré függesztenek fel.

A szobában itt-ott annak csinosítására még vadvirág csokrot is találhatunk. Lómenta, méhfű, földimogyoró lila-piros virága díszlik kis csokorba kötve. A vadvirágcsokorhoz Löschner György szerint azonban szükséges egy nagy zöld lapu, mely magábaszivja a kellemetlen és felesleges illatot.

Magyar helyeken inkább "spórban" fűtenek, de előfordul a szabadtüzhely is. A legérdekesebb különösen oláh lakta vidékeken előforduló vakkémény, vagy mint több helyen nevezik, a "szikrafogó", mely vesszőből van fonva és utána sárral betapasztva. Ezen a szikrafogón keresztül megy fel a füst a padlásra és onnan a szivólyukon keresztül a szabadba. Természetesen így az egész padlás csupa füst, csupa korom és teljesen hasznavehetlen.

A tüzhely mellett rendszerint ott sir-ri egy rakás nedves fa, szárad, hogyha fűtésre kerül a sor, ne legyen vele annyi baj.

A tüzet csak a műveltebb vidékeken gyújtják gyufával, az oláh falvak nagy részében acélkova-tapló a tüzgyújtás eszköze. Egy kisnyiresi juhász még jobbnak is tartja, mint a gyufát, mert ez nem alszik el a szélben. A tüzgyújtáshoz szükséges taplót a ruhaszapuláshoz előkészített hamuoldatban készítik ki.

Mezőgazdálkodás és gyümölcstermelés.

Az eddigi fejezetek során láttuk, hogy a szilágysági paraszt milyen ember, láttuk lakását, lakóhelyének megépülését és annak környezetét, most keressük fel e dolgozó népet a munkamezőn és lássuk meg azt, milyen verejtékes küzdelmet kell folytatnia a kemény agyagos földdel, hogy belőle magának és családjának a megélhetését biztosítsa.

A gazdasági életnek egy sajátos hegyi gazdálkodási típusa alakult itt ki. A domboldalak agyag talajának megmunkálása "megszívja" az ember erejét! Ugyanaz a föld kétszeres munkát kíván és mégis kevesebb az eredmény; de nem is fejlődhetnek ki sokszor a bevetett magvak, hiszen annyira kemény a talaj, hogy szinte "szikrázik a kapa alatt".

Amikor második ellenőrző-utamon voltam, éppen az őszi takarítás után ugaroltak. Lomha lassusággal cammogtak a bivalyok és az ökrök a hegyoldalak on felfelé s maguk után húzták a száraz barázdákban kifényesedett ekét, mely a szikkadt, "erős" talajban csak alig 8-10 cm-re tudott belemélyedni a földbe. - A szántó emberek is mintha csak eltanulták volna a lassu, de szívós állatoktól a tempós, kimért járást, ugyanolyan lassusággal követik az ekét barázdáról barázdára. Sokat panaszkodtak, hogy nem volt eső. "Jába" dőlnek rá az ekeszarvára, az nem akar mélyebbre hatolni, mert nagyon "erős" a föld! Olyan vágyakozva tekintenek a délnyugati irányba, mert rendszeren onnan várnak esőt, de az sem jó, ha sok az eső, mert akkor a talaj úgy meglágyul, hogy péppé válik és a mag megrothad benne.

A földmivelésnél kell még megemlékezni a "forduló"-ról. U.i. a legtöbb faluban a gazdák földje nem egy tagban van, hanem három-négy domboldalon is, ezért mondják, hogy "négy fordulás". A gyenge minőségű földet ugyanis a fordulók által pihentetik. illetve az állattenyésztéssel kapcsolatos "kosarazás"-sal trágyázzák. / Erről részletesen az állattenyésztés című fejezetben lesz szó. / - Amikor ugar után ráfordul a sor, hogy most már a kipihent területet is bevetik, akkor sokkal nagyobb lesz az "áldás".

Az emberi kapzsiság és az egy-két holdasoknak a sok sok nélkülözése eltörölte egyes falvakban az ugarrendszert és áttértek a szabadgazdálkodásra.

Azonban kezdik belátni cselekedetüknek helytelen voltát, mert a föld pihenés nélkül most még kevesebbet terem, mint eddig termett a "fordulós gazdálkodás" gazdálkodás idején. Így pl. Alsóvárcán is ezelőtt ugar-gazdálkodás volt, de a szegények miatt kénytelenek voltak rátérni a szabadgazdálkodásra. Ugyanez a helyzet Bogdándon is, ahol ezelőtt négy évvel még ugar-gazdálkodás volt, most azonban már szabadgazdálkodás folyik. A földnek állandó igénybe vétele azonban nagyon árt az itteni földeknek s a földek nem akarnak úgy teremni, mint az ugarrendszer idején. A szabadgazdálkodásból tehát sokan kezdenek kiábrándulni s szeretnének visszatérni az ősi rendszerre. Az ugar-gazdálkodás bevezetését azonban nagyon akadályozták a szegények, akiknek, csak 1-2 holdjuk van és a fordulós rendszer idején sokszor megtörtént, hogy csaknem az egész földcskéjük ugarba került és nem^{vel} mibe vetniök, vagy ha maradt is valamicske, a megmaradt kis területből nem tudtak megélni. Ennek ellenére a falu lakossága mégis odanyilatkozott, hogy a közeljövőben csak be kell vezetni az ugargazdálkodást.

A szabadgazdálkodás következtében megszűnt a "kosarazás után való alapos trágyázás", mert mindenkinek tetszése szerint kellett földjét trágyázni. A trágyázásnak ez a módja külön több munkát jelentett az embernek. Amikor u.i. az állatokkal kosarazás által trágyáztak, nem volt semmi gond és semmi külön munka, csak be kellett terelni az állatokat éjszakára a "kosárba" és egy-két nap alatt jól megtrágyázták a földet. A szabadgazdálkodás esetén azonban mindenkinek fáradagos munkával kell a trágyát a meredek domboldalakon felhordani, ami miatt különösen sok lusta, és állandó ünnepléshez szokott oláh egyszerűen ki sem hordta a trágyát, hanem a csendőrökkel kellett karhatalommal kihordatni.

Szilágykorondon szintén kíséreltek a szabadgazdálkodással, azonban a hiányos trágyázás esetén itt is bekötött annak csődjét, s több gazda össze is beszélt, hogy ők a maguk földjükön továbbra is kosaraznak.

Természetesen az azután a leg-egészségesebb állapot, ha a kosarazott területet még külön is megtrágyázzák istálló trágyával. A trágyát rendszerint télen szokták kihordani, amikor jó szántat van. Rendszerint kalákában hordanak ki.

A szántóföldek rendszeren a falukat környező domboldalak középső és alsó szakaszán helyezkednek el. A legjobb minőségű föld mindig a dombok alján található, mert a víz lemossa ide a termőréteget. A szántók, mint már említettem nagyon agyagosak, kemények, úgyhogy itt az alföldi értelemben vett mélyszántás szinte lehetetlen. Rendszeren csak 6-9 cm. mélyen szántanak.

A földeket csak akkor lehet jól megmunkálni és akkor remélhető jó termés, ha kedvező az időjárás.

Az ugart vetés előtt alaposan megdolgozzák; kétszer, sőt néha háromszor is felszántják. Először júniusban szántanak. Ez az "előkészítő szántás". Másodszor július végén, vagy augusztus elején. Mindkét szántás után természetesen boronálnak. Amikor elérkezik a vetés ideje, akkor "vetés alá szántanak".

A búzát rendszerint ugarba vetik, Sőt arra is rájöttek, hogyha a falu lakossága egy tagban csak búzát vet, sokkal jobban jövedelmez, mintha a búzatáblákat más növények vetésével tarkázzák. A tapasztalatok sorozata arra is ránevelte a szilágysági népet, hogy az erdők közelében jobb a szakállas búzát vetni, mert ezt a vaddisznó nem bántja annyira. A vadkárnak kevésbé kitett részekben azonban inkább kopasz búzát vetnek, mert ez jobban sikerül.

A búzavetésre ki kell választani a legjobb időt. Ha túlszáraz a talaj, nem jó, mert nem tud kicsirázni a mag; ha pedig nagy a víztartalma, akkor könnyen rothad benne a szem. Az őszi búzát október, vagy november hónapban vetik. Vetőgép bizony alig-alig kerül, úgyhogy a magot vagy nyakbavetett zsákból, vagy abroszból hintik a földbe. "Lisztes zsákból nem tanácsos vetni, mert akkor lisztes lesz a termés." - Egy holdba kb. öt-hat vékányit vetnek, ami megfelel 120-150 kg-nak.

Ha jól sikerül a vetés, hálásan tekintenek fel az égre s most már "oda bizzák" a vetés további sorsát. A reményteljes vetéstől bizony sok aggodalommal teli napot kell átélniök, míg megindulhatnak július elején kaszával vállukon a búzaföldekre, hogy betakarítsák az "áldást". A kasza megpendül a fitalok kezében és utánok rendre dől a zizegő búzakalász. A kaszás után halad a marokszedő, aki rendszerint három "marokból" csinál egy kévét és 14 kévéből egy keresztet. / Az uradalmaznál azonban 18 kéve egy kereszt/. Egy holdon rendszeren 20-25 kereszt van s egy keresztben 30-50 kg. búza is lehet. Ezek szerint egy hold hozama 6-10 q. A 10 q. azonban csak jó termés esetén és a legjobb földekben terem meg.

A búza után itt a legfontosabb növény itt a kukorica, vagy ahogyan itt szokták hevezni a "málé". Talán még fontosabb is, mint a búza. Rendszerint a búza, vagy más gabonafélék után vetik. Hasonló gond jár ennek is a vetésével. A túlszáraz és a túlnedves talaj egyaránt káros a "málé"-nak. S ha nedves talajba vetik, bizony nem egyszer megtörténik, hogy nem kel ki s újra kell vetni. De ha kikel, akkor is sok gondot jelent a gazdának, míg az őszi betakarításra kerül a sor. A kukorica fajták közül rendszerint

az aprószemű " száznapos málé"-t vetik, mert ez biztonságban beérik, mint a nagyszemű török málé. A málét többször meg is kell kapálni, mert, amint az egyszerű ember mondja: " kapától nő a málé " !- A kapálás, ha nagy a szárazság bizony csak kinlódás, csak " kocátolni " tudnak és szinte szikrázik a kapa az " erős " földben.

Ha jó idő jár a máléra és a vaddisznó sem dézsmálta meg nagyon, akkor októberben letörik a csöveket s betakarítják. Egy hold rendszeren 6q-t ad. A kukoricacső letörése után a " nagy csuszát ", vagyis a kórót is levágják, mert ez kell az állatoknak télen. A kukoricafosztáskor a szebb " kis csuszát " / csuhé / kiválogatják, mert ezt kenyérsütéskor a tészta alá rakják, hogy ne legyen olyan nagyon hamus.

A nagy napraforgó táblák, vagy a " forgó "-val szegélyezett málétáblák szintén hozzátartoznak a szilágysági kép teljességéhez. Az Alföldön sehol sem láttam annyit forgót, mint itt. Ennek nemcsak az az oka, hogy itt híven végrehajtják az olajosmagvak többtermelésére vonatkozó rendeletet, hanem főként az, hogy a szilágysági nép nagy része a disznózsírt olajjal pótolja.

A forgót sok helyen a máléval együtt vetik, máshol - főleg azok, akiknek több földjük van, külön táblákba vetik a forgót. Sőt mivel rájöttek arra is, hogy a vaddisznó nem tudja annyira " elpocsékolni ", mint a málét, ezért legtöbbször a gabonaföldek és az erdő közötti átmeneti zónákba vetik. Egy hold napraforgó rendszerint 4-5 q-t terem.- Egy mázsából 100 liter olaj lesz. Azonban csak 3 liter olaj ér fel egy kilogramm zsírral, mint ezt a gazdasszonyok megállapítják.

A napraforgó tábla valami csodálatosan szép képet nyújt, mikor virágzásának teljében van. A szél megmozgatja őket, s ők " sapkájukkal " már távolról hajlongva köszöntik az arra haladókat.

A felsoroltakon kívül termelik még a rozst, árpát, kruplit, kerti veteményeket, lent és kenderet, bár ez utóbbiakat nem annyira kinnt a határban, mint inkább a házuk mellett elterülő kis kertjükbe vetik. Ahol megargazdálkodás folyik, az istálló trágyázás többnyire csak a kertekre és a krumliföldekre korlátozódik.

A talaj mostohaaságán, az időjárás viszonyosságain kívül még egy nagy csapással kell megküzdeni a szilágysági parasztnak: ez a vadkár. Különösen az erdő széleken elterülő földek termését szokták a vad-disznók kegyetlenül " elpocsékolni ". Állítólag egy nagy vadkan éjszaka ~~elpusztít~~ egy holdnyi területet is. Szinte hihetetlen, de a kárvallottak nagyon erősítik, hogy így van. A legnagyobb baj azonban az, hogy nem eszi meg, hanem csak letöri, beleharap és aztán továbbmegy.

Hosszu évek keserű tapasztalata vezette azután a gazdákat arra, hogy az erdő szélekre szakállas bűzát vessenek, melyet nem bánt annyira a vad.

Amikor eljön a máléérés ideje, a késő őszi éjszakákon kigyúlladnak az őrtüzek a földek mellett. A tűz mellett vagy a felnőttek, sokszor pedig az egészen kis suttyó legénykéek állanak őrt, védik földesekjüket, a sokszor emlegetett "málét" a vaddisznó-falkák ellen. Ahol vigyáznak, ott nem is történik semmi baj, de hacsak egy éjszaka is elhagyják őrhelyüket, másnapra már *tönkretéve* találják az egész málét. Az egyik asszony mesélte, aki különben nagyot hall, hogy ő is őrködött s egyszerre úgy éjfél felé egy egész falka, lehetett úgy 20-30, arra végtatott, úgyhogy majd ott halt meg ijedtében.

Ha egy darabban leménék a földek, akkor még csak lehetne valahogy őrizni a málét, beosztanák a család tagjait sorba az őrtüzek mellé, gyermek van bőven a családban, gally is kerül a környező erdőben, nem kerülne az egész őriztetés pénzbe, csak egy-egy élmatlan, vagy átszundított éjszakába, - azonban a földek sajnos nem mindenütt vanna egy tagban, hanem "fordulóban" vannak s így megtörténik, hogy egy öt-hat holdas gazdának négy-öt helyen is van egy darab kukorica-földje. Ilyen körülmények között az őrzés lehetetlen és a népes családnak számolnia kell azzal, hogy nekik csak annyi kenyérük lesz, amennyi a málét a vadak meghagynak.

A szilágysági parasztság életének ilyen szomorú képei után térjünk egy kicsit vidámabbra és beszéljünk néhány szót a gyümölcstermelésről. A bűzamezők és málétáblák fölött, napos domboldalakon terülnek el a gyümölcsösök. Valami csodálatosan szép látvány tavaszi virágzás idején, amikor a környező dombok virágba borult fái, mint egy óriási bokréta ölelik körül a kis falucskákat. A gyümölcs termelésre valóban nagyon alkalmasak ezek a napos domboldalak és az ide betelepített szőlők és gyümölcsösök nagyban hozzájárulnak a szilágysági parasztság megélhetéséhez. Különösen a múlt években látták be a gyümölcstermelésnek nagy fontosságát, amikor magasabbra emelkedtek az árak, és akinek kicsiny, de jól betelepített gyümölcsösökkel több jövedelmet élvezett, mint akik csak mezőgazdasági növények termeléséből akartak megélni.

Leggyakrabban előforduló gyümölcsfák a következők. Alma, a következő fajtáit szereztek legjobban: sóvári / ez a legáltalánosabban elterjedt/, kanadai renett, borizsa, cigány, aranyparmin, gyenge savanyú, édes alma és téli- kormos almák. Körte: csicsaré, lisztes, muskotály, zabos, citrom, őszi, búzával érő, kormos- körték. Szilvák: berzencei / ebből készül az íz/, sárga-, fehér-, lószemű-, húsos szemű szilvák. Cseresznye: madár-, leves-, ropogós-, oltott-cseresznye. Csizbaranc között a duráncai és a hasádó legkedveltebb.

Aki szereti a gyümölcsfákat, nemcsak azért mert hasznát hajt, hanem azért is mert örömét leli gondozásukban, annak koratavasztól késő őszig mindig van tennivalója a gyümölcsösben. A tavaszi munkálatok legnagyobb részét a fának hernyóktól és fagyöngytől való megtisztítása képezi. Ugyancsak ekkor "gallyalják" a fát. Sokan be is meszelik a fák törzsét. Ezután permeteznek. Az újonnan ültetett kis fákat három "szuláppal" / karó / körülverik. télire pedig a kis fiatal fákat napraforgószárral, vagy "nagy csuszával" / tengeri kóró / kötik be, hogy megvédjék a nyulak rágcsálásától.

A tavaszi munkálatok elvégzése után sem hagyják magára a kertet, mindig akad benne egy kis tennivaló. Virágzás után, a gyümölcs fejlődése

idején még többször megpermetezik. Azonban az utóbbi években ez a permetezés is hiányos, mert nem kapnak elég anyagot a permetezéshez. - Amikor elérkezik a korai gyümölcsök érési ideje, ezzel párhuzamosan megindul a "piacolás" is, mert az első gyümölcsöket nem szokták elfogyasztani, ezt adhatják el legmagasabb áron. Aki ügyesen állította össze gyümölcsösének fáit és fajtáit, az az egész nyáron mindig szüretelhet friss gyümölcsöt és jó pénzért eladhatja.

Ősszel mikor már a télire eltehető gyümölcsök is megérnek leszedik a gyümölcsöt és eladják. Az eladás véka, vagy kilógramm számra történik. Rendszerint "lovasszereknek" adják el, akik mindjárt el is viszik Szilágycsehbe, Tasnádra vagy Zilahra. Aki nem akar bajlódni a gyümölcs leszedésével "csak úgy szemre" adja el. Az élmesebbek azonban nem árusítják mindjárt szüretelés után, hanem a ház alatt levő pincébe elkaktározzák és csak akkor viszik piacra, ha az árak már emelkednek. A gyümölcsökből aránylag elég keveset főznek be télire. Lekvárt, "ízt", azonban rendszerint mindenki főz. A hulladékgyümölcsből pálinkát főznek.

A gyümölcsstermelésen belül külön kell még foglalkozni a szőlőstermeléssel is. A szőlőültetésére a legnaposabb oldalakat szokták kiválasztani. Sok gond és sok baj van vele, különösen az utóbbi nehéz esztendőkhöz sokat panaszkodtak az eredménytelen munka miatt, azonban, ha jó termés van, akkor nagyon kifizetődik és egy-egy jobb szüret az egész családnak az életszínvonalát jelentősen emeli.

A szőlőfajták között legáltalánosabb az otelló, "nóva", "izabella", muskotály, pirosbarát, piros- és fehérbakator, "járdovány", de megtalálható a csemege szőlő is, pl az "oltott" és a "király" - szőlő is. A nemesebb szőlőket azonban annak ellenére, hogy sokkal jobban értékesíthetik, nem nagyon szeretik, mert könnyen kupusztul és sok baj van vele.

Igy a román impérium alatt hiába tették kötelezővé csak az oltott szőlők ültetését, csaknem mindenütt megmaradt az igénytelen természetű, kevés munkát és kevés permetezést kívánó "nóva szőlő".

A gyümölcsösökben való munkálkodással egyidejűleg a szőlőkben is foglalatoskodnak. Márciusban már megkezdik a szőlő nyitását, Hogy a munka jobban haladjon, a ny tásra rendszerint "kölsön kapást" szoktak hívni s a következő napon visszadolgozzák a segítséget. A nyitás után megmetszik, meg is trágyázzák. A trágyát rendszerint, mint a bázaföldek trágyázásánál is láttuk, még a tél folyamán kihordják és lerakják a szőlőhegy aljában. Ilyenkor tavasszal vagy kiskosarakban, vagy vagy pedig a széksaroglyaiban széthordják az egyes tőkékhez. A szőlőkarókat ilyenkor megfordítják. Itt u.i. nem szedik ki ősszel, hiszen ha elrothad, a környező erdőkből lehet pótolni, - tehát nem szedik ki, hanem csak megfordítják, hogy a "csimmasz" / a karó aljába betelepedett féreg / a levegőbe kerüljön s ne bántsa a tőkét. Éppen ezért a karóknak mindkét végét kihegyezik, mert egyik évben az egyik, a másik évben a ^{karó} másik vége kerül a földbe.

Nyitás és trágyázás után mindjárt meg is kapálják a szőlőt. Ez a "nyitás kapálás". Május végén van az "ugar kapálás", mely a legmunkásabb szokott lenni. Ugyancsak május végén, de még júniusban is történik az oltás. Hadadnásdon igen érdekes módját láttam az oltásnak. Csak egy zöld bürök darabát húztak rá az oltványra és úgy hagyták három napig, ha "megujult", akkor mindjárt meg is karózták, de ha nem "fogan" meg, akkor ott hagyják és a következő évben újra oltják. Június végén van a "másodkapálás" és augusztusban, amikor már a szőlő zsendülni kezd, akkor "lágyszemre kapálják a szőlőt". A kapálással egyidejűleg megtörténik a kötözés is. Szintén többször csinálják. Ritkán használnak kötözésre rafiát, inkább rosszabb fonalat, vagy "szódagfának" /hárs/ a kérgéből készítik a kötöző fonalat. Ebből jó erős kötöző anyag készül. Bogdándon sok helyen még sással is kötöznek és pedig mindig az elmúlt évi sással, amit a padláson őriznek.

Láthatjuk tehát, hogy a szőlőművelése nagyon sok gondot és munkát ad a szilágysági embernek. Különösen kellemetlen helyzetbe hozza a szőlősgazdákat egy nagy nyári zápor, amikor csak úgy zuhog le a hegyoldalakon a nagy víztömeg s lemossa a tőkéről a földet. Gyakran megtörténik, hogy nagy tavaszi esők után "összeszakadozik" a hegy. Ilyenkor megtörténik, hogy egyik gazda kertjéből a másokba átcsuszlik a gyümölcs a

és a szőlő. Különösen látható ez Hadadnásdon, ahol a jelenlegi szőlőhegyen is voltak nagy szakadások a tavaszi bő esőzések idején. A mostani szőlőhegy mellett volt még egy másik helyen is szőlő, azonban ezt részben a szakadások, részben pedig a dombok miatt elhegyták. Természetesen ezek a "szakadások", nemcsak a gyümölcsösben és a szőlőkben tesznek kárt, de megrongálják a környéki lakóházakat is. A múlt évben is egy ház összeomlott a szakadások miatt.

Mint már fentebb jeleztem az utóbbi években nagyon résszul sikerültek a szőlők. Mindig csak réfizetés volt. Csak a költség, de haszon semmi! Az 1942-s év, mintha csak kárpótolni akarta volna a kárvallott gazdákat, mert hosszú meleg ősz volt, ami jól megérlelte a fürtöket, s ez cukrozza meg legjobban. Az 1942-s évben, ha kevés is volt a termés, de az minden tekintetben káfogástalannak mutatkozott. Ellenőrző úton mindenütt csak megelégedett arcokat láttam a szőlőkben. Legalább egyszer nem fizettek rá, az utóbbi évek eredménye ugyanis csak ráfizetés volt - mondogatták szomorúan, - mindig csak a sok kiadás, a sok verejtékes munka, az eredmény évek óta csak néhány rosszul fejlett, savanyu fürt, melyre csak a gyermekek mondták, hogy jó!

Szüret idején nótaszótól és hangos kacagástól zeng a hegyoldal. Kisebb terület szüretelésénél nincs "pénzes szüret", csak összehívják a rokonokat ismerősöket, különösen azokat, akiknek nincs szőlőjük, s így szüretelnek le. Egyik kezükben kosárral, másikkal kosárral indulnak meg a szüretelők a sorok között és így szedik le a szőlő termését. Mikor megtelik a kosár, áttöltik a vedrekbe, onnan pedig a kádakba. Régebben zsákban taposták, most azonban "morzsolával" préselik. Ahol nincs prés, ott vesznek egy "bögös fát" és azzal "csomaszkojják" a szőlőt. A szőlő "montját" azután elviszik olyan gazdákhok, akiknek van présük és pár liter mustér kipréselik. A must hordókba kerül néhány hónapig, amíg "kiforrik". Mikor kiforrt, akkor "lehúzzák", a seprőből pedig pálinkát főznek.

A nagy szüreteken természetesen előkülnének a cigányok is hegedűjükkel, hogy még jobb kedvre hangolják a szüretelőket. Szüret után zsiros vacsora van, amikor a tehetősebbek rendszerint egy birkát ölnek.

Akik ezt nem tehetik gulyáslevest és töltöttkáposztát főznek. Bort meglehetősen sokat isznak, mert az "fel-fissít a vért és feledteti az adóságot", - feledteti azt a sok gondot és törődést, ami a szőlő nyitástól a szüret napjáig eltel. - Szüret után jön a "karikahányás", a szőlő elfedés, töltögetés. A feltöltött tőkét tavaszig pihenni hagyják, amikor mindig azzal a reménységgel nyitnak, hogy a múlt évinél bizonyára gazdagabb szüretben lesz részük.

A szőlőskertekben sok helyen van pince a szőlőtelkek lábánál, rendszerint egy nagy diáfa árnyékában. Hadadnásdon B.D. pincéje egészen kiemelkedik a domboldalból. Házszerű építmény. Tetejének egy részét, de az oldalát is behányják földdel, hogy jobban tartsa a hűvöst. Ezt a pincét keresik fel igen sűrűn, mert otthon nem tartanak sok bort. Aratáskor, szénakaszálás idején megtöltik korsójukat, vagy egy üveget és elhelyezik a kereszt, vagy a rendek árnyékában és ha megszomjaznak járt háznak belőle. - Télen pedig mikor az asszonyok munkás kezében gyorsan pereg az orsó, a férfiak rendszerint "pincézni" szoktak. Szomszédok, jó komák összebeszélnek, kísértálnak a szőlőbe s egy-egy pohár borkorál megvitetják a világ folyását, a háború minden keservét és kínját.

Szüreteléskor azonban nem minden fűrtöt "csomaszkolnak" ki, hanem sokat meghagynak télire is, 4-5 kilónyi pedig mindig adnak a segítő "dógosnak". Hogy tovább elálljon a szőlő, ezért szüreten "karikákban" ~~vágják ki~~ venyigéstől vágják le, s ezt "karikába" kötve otthon fálakasztják abban a szobában, amelyikben nem fűtenek. Így elhelyezve megmarad, ha kell husvétig is. A szőlőkarikák mellett sokszor ott találunk 8-10 almát száránál fogva összekötve. Ezt is felakasztják a szőlőkarika mellé, s így tovább eláll, egyben disze is a szobának a szép piros alma.

A gyümölcsösök alján nem mindig vetyeményes kert van, hanem sokszor csak fű, melyről jó szénát gyűjtenek az állatok számára. A szénát legtöbbször csak egyszer kaszálják, néha jó idő esetén kétszer is. Először június második felében kaszálnak. Ha sok az eső, a szénára nagyon ártalmas, mert a domboldalról le-tóduló ^{víz}leiszapoja a szénát, de sokszor el is usztatja a rendet. Az iszapos szénát pedig nem eszi meg a jószág. Igaz hogy sokszor csak egy napig van a horpadásokban víz, ilyenkor nem is árt nagyon a szénának, de ha egy hétiig rajta van, akkor már elveszett. A hegyelről domboldalakról sebesen lerohanó víz, nemcsak a rendeket viszi el, de elusztatja sokszor a boglyákat is. Bizony az nagy szomorúsága a gazdának, ha napról-napra eső veri szénáját és egészen megbarni, vagy megrothad.

Hadadon igen érdekes dolgot meséltek. Megtörténik, hogy Hadadon nincs eső, de a szomszédos Győrteleken van, s mivel ez magasabban fekszik, onnan lefolyik a 20-40 cm-s vízárr és mégis elmossa eső nélkül is a szerencsétlen hadadiak szénáját. Ez azután annál is kellemetlenebb, mert lakosságához viszonyítva a falunak aránylag kevés rétje van /452 hold/, s ha még erről a kicsiről sem szénát kaszálni és gyűjteni, akkor az katasztrófális az állattenyésztésre.

Éppen ezért a jófekvésű rét és kaszálló, melynek szénáját nem mossa el a víz, sokkal drágább is, mint a szántóföld. / Ehy hold szántó 1942-ben 400-600 P., a rét pedig 6000-1000 P./ Azt mondanom sem kell, hogy milyen nagy öreme a gazdának, ha jól sikerül a széna és eső nélkül be lehet takarítani.

Állattenyésztés.

Említettem, hogy a gazdasági életben a sajátos hegyi földműveléshez szorosan kapcsolódik az állattenyésztés is. Ez is döntő jelentőségű a szilágysági parasztság megélhetésére.

Az állattenyésztésnek egészen érdekes, az Alföldön nem igen ismert módzataival találkozunk. Nagyon érdekes pl. a legelőnek az elosztása és ezen a "turmákba" csoportosulás szerinti legeltetés. Már az állatfajok is nagyon eltérnek az Alföldiétől, hiszen legelterjedtebb állata az Alföldön csak néhány uradalomban látott fekete bivaly. Elég sok szarvasmarha és ökör van, hasonlóképen juh és sertés. Feltűnő még az is, hogy elenyészően kevés a ló és nem is olyan, mint az alföldi, hanem legnagyobb részük kis alacsony mokány ló; az orosz fölről, vagy pedig a regátból hozták. Lovuk csak az egészen módos gazdáknak van, mert a Szilágyság a maga dimbes-dombos vidékén nem alkalmazható olyan eredményesen, mint az ökör és tehén, de legfőképen a bivaly.

Tárgyaljuk meg először azokat a területeket, ahol legeltetnek s azután beszéljünk néhány szót az állatfajokról s ezek értékesítésének a lehetőségeiről.

Kér fajta legelőt kell megkülönböztetnünk, ugymint "urbéri legelőt", mely a 48-as idők-től fogva meg van, és a községi legelőt, agrár legelő, vagy, ahogyan még sokan szeretik emlegetni a "kényszer legelő", melyet az 1922-es évben a nagy román agrár reform idején sajátítottak ki a grófi és bárói uradalmaiból. Természetesen az urbéres gazdák és a községi legelők fenntartói között meg van az egyezés arra, hogy közösen használják felváltva egymás legelőit, mert bizony a legelők elég gyengék. Így pl. Hada-nádasdon először a "sikári" legelőre hajtják ki az állatokat, s ha ezt lelegelik, átterelik a "kosárhegyi legelőre"; ha ezzel végeztek, akkor megint visszahajtják. Végül pedig tarlóra hajtják az állatokat. Ezzel elérik azt, hogy mi g

az egyiket legeltetnek, a másik megerősödik.

A terület bizony meglehetősen mostoha s vagy a kevés eső, vagy éppen ellenkezőleg a túlságos bő esőzés nehezíti meg a lakosság életét. Ha kevés az eső : a legelő kiszárad, ha pedig sok az eső, megáll a réteken az víz és nem lehet használni azt. Különösen nagy baj, mikor szénakaszállítás idején esik az eső, de erről már az előző fejezetben volt szó.

Éppen ezért tartja a legtöbb család a legigénytelenebb állatot a bivalyt, mert ez megeszi a buzaszalmát, a kukoricakórót, vagy, ahogyan itt nevezik a " nagy csuszát ". A bivaly lassu, tempós járó állat, mintha minden lépés után gondolkoznék, lépjen e még egyet, lassúsága mellett azonban óriási ereje, szilárdan nagy terhet bír el, a meredekebb domboldalak szántásánál pedig egyenesen nélkülözhetetlen. A dombnak felfelé is lassan, de mégis víz fel az ekét a barázdában, míg a lóval állandóan pihentetni kell. Éppen ezért rendezkedett be az itteni állattartó lakosság a bivaly tartására, mert rettentően erős és kitartó s e mellett igénytelen állat, így a tartása a dombos vidéken sokkal jobban kifizetődik, mint a síkon.

Mint már fentebb említettem a bivaly nagyon jámbor, búsan ballagó állat, de ha nyáron túlerősen tűz a nap, s a szekérrel ~~valamely~~ valamilyen kis patak, vagy pocsolya mellett haladnak el, akkor egyszerre kedve támad a fürdésre s az egész terhet behúzza a vízbe s elfekszik benne egész nap, mint itt mondják " addig fürdik, amíg jól nem lakik a fürdéssel ". Ilyenkor bizony sokszor megtörténik, hogy vérgyulladás kap. Ekkor a falubeli gyógyítónak akad bőven munkája, ~~amíg a beteg állatot meggyógyítja~~ amíg a beteg állatot meggyógyítja. Ha a bika bivalyt kiherélik, ebből lesz az ökör bivaly, amely azonban nem alkalmazható olyan jól a munkára, mint a tejelő bivaly, mely egyuttal jobban is huz, ha befogják.

A bivaly tej sokkal jobb, sűrűbb, mint a tehén-tej. Természetesen e miatt drágább is. A bivalyt " igazni " kiemelni milyen tehetsége van, a szerint szokta, mert van, aki befogja már egy-két éves korában. Rendszerint azonban csak három éves korában fogják be. Nagyon érdekes dolog az, hogy a járomba fogott bivaly annyira hozzászokik párjához, hogy nem is tud elválni tőle, éppen ezért a bivalyt csak párosával árulják, mert a járomba szoktatása, betörése óriási munkát ad. Ha a gazdának egyik bivaly elhull, akkor rendszerint meghizlalja s eladja, vagy olyan olyan bivallyal próbálja összeszoktatni, mely hasonló körülmények között szintén pár nélkül maradt. A hadadi vásáron láttam is

ilyen árván maradt bivalyt; nagyon alkudtak rá az egy bivaly os gazdák, hogy megvegyék párnak. A bivaly párja az 1942-s nyári vásáron 1300-1500 P. volt. Ökör ára: 1000-1200 P.- A bivalyok korát, mint általában az ilyen lábasjószágokat a fogazatáról állapítják meg, azonban a bivaly nem szereti, hogyha piszkálgatják, s odadőf a hábor-gatónak. Éppen ezért inkább akkor nézik meg fogait, amikor kérődzés közben magától is megmutatja. Az öt éven alulinak " szopós fogai " vannak, de ha " beáll a szája foggal ", vagyis, amikor kinőnek a nagy lapát fogai, akkor már biztosan elmúlt öt éves.

A bivalyt már egészen kis körában szoktatják járomba, ilyenkor u.i. sokkal könnyebben megy. Először természetesen vezetgetni kell / gyermekeknek ked-venc szórakozása/ Néhány napig, míg magától is elballag a szekér előtt. Nagyon érdekes dolog, hogy a szántásra is úgy kell rátanítani, mert fordulni nem tud, csak egyenesen menni a barázdában. Az indítás úgy történik, hogy a bivaly hajtó " Rácsip a farára " s erre nagy ne-hezen elindul.

Az élet mostohasága sokakat rákénysze-rit arra, hogy jószágaival spekuláljon. Megveszik a sovány marhát, ezt abrakkal, borsódarával, forgó pogácsával felhizlalják. A hizlalásra legalkalmasabb a forgópogácsa, melyet azért is nagyon szeretnek, mert ettől sok tejet ad. / A forgópogácsa mázsája 28 P. volt./- Az így meg-hizlalt állatot azután a gazda igyekszik jó áron eladni, az eladási ár feléért rendszeren megint vesz egy kis so-vány bivalyt, mely a következő tavaszra, mint kihízott jószág újra eladásra kerül. Így jut egy kis pénzecske-hez, s így tengeti szegényes életét.- Régebben ez a hiz-lalási folyamat sokkal nagyobb volt, mert több volt a ki-szállítás és főleg több volt a takarmány.

Nagyon érdekesek még a juhok legel-tetésénél kialakult szokások. A juhlegelőn, mely a rendes urbéri, vagy a kisalyátított legelőknék egy része, ugarrendszer van; lényege az, hogy két évig használják a földet, azután egy évig pihentetik. Rendszerint a hármas forduló van elterjedve.

A juhtenyésztés eléggé jövedel-mező, mert felhasználják a tejét, gyapját és a trágyáját is. A juhokkal való trágyáztatás különösen fontos olyan he-lyeken, amelyek messze vannak a faluktól, úgyhogy messze kellene hordani a trágyát. A földeket a juhokkal úgy trá-gyáztatják, hogy éjszakánként az ugar egyrészen " bekosarazzák " őket s ezt a kis területet a juhok alaposan megtrágyázzák. A következő éjjel azután tovább-rakják a " kosarat " s így a nyár folyamán az ugarban levő földek mindegyikére sor kerül.

Az állatok közül a juh megy ki leghamarabb. Amikor már kezd zöldülni a határ kihajtják őket, annál is inkább, mert ekkorára a számukra félretett takarmány is fogyóban van, vagy már el is fogyott. A teheneket, csak május közepén, vagy vége felé hajtják ki.

Nagyon érdekes dolog még a juhtartó gazdák-nak a " turmákba " tö,örülése. Egy turmába tartozik 20-25 juhtartó gazda, s van egy vezető gazdája, aki intézi a juhtartással járó ügyes-bajos dolgokat, s összeszedi a turmákba tartozók által közösen fogadott juhásznak a bérét. A juhász kötelessége tavasztól-őszig a juhoknak őrzése, a kosarazás elintézése és a juhok fejése. Most már felmerülhet az a kérdés is: hogyan tudják igazságosan elosztani a kifejt juhteljet? Erre szolgál a kihajtás előtti " bemérés ". A turmának van u.i. egy közös kupája, rendszerint két literes, amellyel megméri, hogy a juhok egy bizonyos időn belül mennyit adnak, s a nyáron ennek alapján állapítják meg a részesedést. Akinek több juha van aztermészetesen többet is kap. Minden gazdának érdeke tehát az, hogy a bemérés idején sokat fejjen ki juhaitól. Éppen ezért ellés után, tehát ugy március elején, illetve már február végén jobb kosztra fogják: loherét, répát, paszulyt adnak neki. Az első bemérés érvényessége augusztus elejéig tart, amikor megfogyatkozik a juhok teje, tehát szükséges a második bemérés; érvényessége ~~csak~~ szeptember hó közepéig tart.

Még a juhok kihajtása előtt állapítják meg tehát, hogy hány fejés esik egy gazdára s ezt a vezető gazda beosztja, s beosztás szerint az összes juhok napi fejése mindig egy-egy, arra a napra beosztott gazdának jut. Minthogy azonban egyik gazdának több a juha, mint a másiknak, természetesen több tej is jár neki, ezért szükséges megállapítani, hogy kinek hány fejés jár. E szerint, akinek kevesebb juha van, egész nyáron egy fejést, akinek több juha van három-négy fejést kap, a szerint, hogy a beméréskor hány fejést ígértek neki.

A tejet a legelőről a juhász számára szállítja be. A hazaszállított tejből a legfinomabb dolgokat csinálják. Legáltalánosabb a juhsajt készítése. Mint mellékterméket nyerik az ~~ordát~~ ordát, zsadicét és a savót, amit még mindig nagyszerűen tudnak felhasználni. Az ordát pl. beleteszik a palacsintába s így lesz a kitűnő " ordás palacsinta ".

A juh azonban nemcsak tejtermékeivel, hanem gyapjával is igen jelentős jövedelmet hoz gazdájának. A gyapjut megfonják és készítenek belőle ruhát, kabátot, szvettet, keztyűt, takarót. A juh-gyapjuból készült dolgok jó meleget tartók és a mai műrostos világban különösen nagy jelentőségűek. A juh tenyésztéssel és gyapjufonással különösen az oláh

vidéken találkozunk. Ruházatának jelentős részét gyapjuból készíti a lakosság a gyapjút megfonják, megszövik és azután házilag még meg is festik.

Az elsorolt állatokon kívül tartanak még kisebb számban sertést is. Azonban nagyon jó gazdának kell lenni annak, aki le is vágja a sertést, mert rendszerint csak eladásra tartják, hogy pénzt kapjanak belőle. Az utóbbi nehéz világban azonban a sertéshizlalók száma is csökkent. Ugyanez a helyzet a baromfitenyésztés, a "majorság" terén is. A tyúkok, kacsák, és a libák nagy részét leöldösték, úgy hogy, ahol ezelőtt 15-20 baromfi volt, most már csak egy-két sovány tyúk kapirgál az udvaron! "Nekem sincs mit enni, mit adjak akkor a jószágnak?" - mondogatják mindenütt.

Nagyon feltűnő még az is, hogy a falukban aránylag nagyon kevés a kutya. Több családnál érdeklődtem ennek oka felől. Egyesek az okot a nagy inségben jelölték meg, mások viszont a kutyaoltás miatt panaszkodtak: "En bizony nem vezetgetem szégynekezve a kutyámat három falun keresztül és még a végén fizessenek is érte!".

Kendertermelés, fonás, szövés.

A család megélhetését nagyban elősegíti a dolgoz feleség, aki hacsak tud, mindig ott van férje oldalán, vele kapálja meg a málét, vele gyűjti be a szénát, vele takarítja be a buzamezőkről az áldást. Azonban nagy jelentőségű még az asszonyok munkája még a család felruházásában. Különösen a múltban, mikor nem csak az alsó, hanem a felső ruhákat is házilag készítették. Bár a háború előtti években az ipari termelés háttérbe szorította a kendertermelést. A mostani műrostos anyagok azonban ismét észreterítették a falusiakat s ismét visszatértek az orsókhoz. Ma már a legszegényebb ház mellől sem hiányoznak a zöldelő kender és len táblák.

A kender-termékek megbecsültség mutatja az, hogy mindig a legjobb földbe vetik és legjobban meg is trágyázzák. A magot homokkal összekeverik, hogy egyenletesen szóródjon és barázdákba vetik. A lent és kendert egyaránt süpűre vetik, hogy finom vékony szála legyen. Míg le nem aratják nincs is vele munka, de ha learatják annál több. Aratás után beáztatják és itt ázik 3-4 hétig. Kendesen 12 fejet kötnek egy "kitába" úgy eresztik a víz alá. Hogy fel ne jöjjön a víz színére, nehéz fával lenyomják. Áztatás után sátoryszerűen kiterítik, azután törik, tilolják és "ecselik". Vaddiszná-sörtéből készített kefével tisztítják meg a felesleges anyagoktól. Először mindig a virágos kendert nyövik ki, később, mikor a mag már megérte, akkor kinyövik a magos kendert is. Ezután következik a fonáshoz készített anyag feldolgozása, amely fonóházakban történik. A fonóházakat még jóval a megkezdés előtt alakítják meg. Aki hajlandó átengedni lakását egész télre, hogy benne legyen a fonó, annak fizetnek fejenként egy káposztaszámot, vagy fonnak érte egy két napot, ezenkívül tüzrevalóját és a petróleumot is így adják össze, sorba mindenki visz. Korosztályok szerint háromféle fonóház van: asszony-, nagylány-, és kislányfonó. Leghangulatosabb a nagylány-fonó, ahova csak konfórmált lányok járnak és természetesen a legények is. Éppen ezért ez a leghangulatosabb, dallal, tréfával tarkítják a munka egyhanguságát. A legkedveltebb a "maszkuráns" legények játéka. A fonásnál meg kell emlékezni az egész fonást be-rekesztő "szegőről". A szegő rendszerint hushagyó kedden van, mivel akkor zárul a farsang is. Természetesen ekkor jelenik meg a legtöbb farsangos és maszkuráns. Aki részt vesz a fonásban, a szegőre hoz egy tányér süteményt és egy üveg bort. Így azután összegyűl 25-30 tált tészta és ugyanannyi üveg bor. Mindenki a magáét sorbakínálja. Nem poharaznak, amikor már huzott az ivó, megtörli az üveg száját és továbbadja. Sütemények közül legtöbbször bélest és kürtőskalácsot visznek. Ezért mondják azt "hushagyókor a szorgalmas asszonynál már az új abroszról eszik meg a bélest."

A szegőn mindenki jókedvű, mindenki kacag. Nagyon kedves szokás a szegőn a "bóbázás". Ennek lényege abból áll, hogy kőből, vagy "ecser" szöszből kis gombócot gyúrnak s ezt elnevezik. Az egyik fiú a másik leány. Pl. az egyik Jóka a másik Márisko, azután meggyújtják a szöszet s az felemelkedik. Minden szem a magasbaszálló kőre tapad s ekkor megindul a viccelődések áradata. A kacagás akkor

a legnagyobb, ha Máriskó szalad a Jóska után. Még inkább nagy a siker akkor, ha történetesen Máriskó a falu legbüszkébb, legrátartibb leánya.

Mikor a fonással elkészültek, kimossák a fonalat, kifehéritik, azután beállítják a szövőgépet, megkezdődik a szövés és szünet nélkül tart sokaknál egészen husvétig. Természetesen, akinek kevesebb kendere volt, illetve kevesebb fonala lett, az sokkal hamarabb befejezi. Általában azonban az a szokás, hogy "az a derék asszony, akinél hushagyókor az új vászonról eszik meg a bélest". Az elkészített új vászonból azután igen fontos, tartós ruházati cikkek készülnek.

A szilágysági nép életének egyes mozzanatai.

Szokások.

Az eddig tárgyalt fejezetek alkotnak nagyjából egy keretet, melybe a szilágysági parasztság élete elhelyezkedhetik. A következő fejezetben ezt a keretet kitöltő életmozzanatokról és a vele összefüggő szokásokról dhajtok írni. Először is az emberi életnek három nagy állomását: születését, házasságát és elhalálozását s a velük járó szokásokat közlöm.

Mint minden életnek megjelenése a világban, így a kis gyermek születése is nagy örömet jelent. Az újszülött keresztelőjére összehívják a komákat, rokonokat vacsorára. A vacsorán az újszülöttnak pénzt gyűjtenek; ha nagy keresztelő van, akkor egészen nagy összeg gyűlik össze a kicsiny számára. A keresztszülők az újszülöttnak ajándékot vesznek, a bábának pénzt adnak.

A keresztelőnél azonban sokkal nagyobb jelentőségű és sokkal jobban meg is ünnepezt időpont az emberi életben a házasságkötés. Az esküvővel nagyon sok kedves szokás alakult itt ki. Két három nappal előtte van a hivogatás, amikor is ünneplőbeöltözött legények járkálnak azokat a házakat, amelyeket a lakodalomra meg akarnak hívni. Az esküvő reggelén a vőfélyek a lakodalmas házhoz mennek, onnan a násznaggyhoz és a násznaggal együtt mennek a menyasszonyos házhoz. Itt a vőlegény vőfélye kéri ki a menyasszonyt, de azt nem adják ki mindjárt, hanem előbb egy csúful felöltöztetett öregasszonyt akarnak adni a vőlegényhez. Ezen sokat osztozkodnak, elmulatnak, "összevesznek", míg azután az igazi menyasszony is előlép és vele elindulnak a templomba. Esküvő után, mikor "nászcsoporthoz" a vőlegényes házhoz ért, a vőlegény egy marék búzát dob a háztetőn keresztül, hogy az új pár egész életében gazdag legyen. A lányos házban még templombamentel előtt kitesznek a székre egy tányér búzát s mikor elindulnak, tányérral együtt átdobják a háztetőn: ha elmegy a lány a háztól, menjen el a tányérja is.

Az esküvő napján rendszerint nagy ebéd és vacsora van. Fogásaik szintén változnak a családok lehetősége szerint. Legtöbbször azonban huslevest és töltött tkáposztát főznek és kúrtóskalácsot sütnék. Szokás még a menyasszony táncoltatás és a kásapénz szedés. "Ha megetted a kását, fizess meg az árát!" - és erre mindenkinek hullajtani kell néhány darab pénzt az elébetartott tányérba. Az összegyűlt pénzen azután az új pár rendszerint jószágot vesz.

Ha lakodalmon elbeszélgetnek, borozgatnak s ha cigány is van, akkor eltáncolgatnak egészen reggelig. Ujabban szokás a leányszüktetés, amikor is a legény "ellopja" a lányt. Hazaviszi, otthon felkonnyolják s megesküsznek. A leányszüktetés azért terjedt el, mert sokszor a szülők nem egyeznek bele a fiatalok terveibe. Egy másik verzió szerint pedig azért "lopja" el a fiú a lányt, mert ebben az inséges világban így nem kell vendégeskedni. Az apák nem adják ki fiuknak a földrészüket. Azt csak az apa "hóttá után" kapja meg. Természetesen e miatt sok a pereskedés is.

Az új házasok sokszor egy fedél alatt laknak az öregekkel. Az első házban maradnak a fiatalok s a hátsóházban az öregek, de ha csak tehetik, akkor építenek új házat a régi mellé.

Feltűnő volt, hogy az oláh falvakban 13-14 éves fiúk már komolyan udvarolnak s a 17 évesek már rendszerint megnősülnek. Nagyon elterjedt szokás itt a "próbaházasság". A fiú elviszi a lányt szülei házából s néhány hónapig, de sokszor évekig is "hit nélkül" együtt élnek. Később azután meg is esküsznek.

Szilágysági tanulmányutamon egy temetésen is résztvettem. Ekkor azt a sok jajajajajajaj-t, melyet egy szóbeszéd közben is használtak, most összekötik és végehossza nincs a sok jajajajajajoknak. Ha az egyik abbahagyja, akkor a következő egy oktávval feljebb újra kezdi. Valósággal arra törekszenek, hogy ki tudja jobban megsiradni a maga halottját. Ha a gyászoló kedvesének koporsója felett nem hallatott elég sok jajajjt, akkor még ~~meg~~ meg is szólják, hogy nem is szerette hozzátartozóját, mert meg sem siratta.

A halottat temetés előtt mindig a legjobb ruhájába öltöztetik fel. A fiataloknál a zsebkendő is a halott kezében marad. Nő emberek és asszony kezén ott marad a jegyűrű, sőt sokszor az élettársa fényképét is melléje temetik. A halottat a rokonok viszik ki a temetőbe. A temetés napján halottitort is rendeznek és erre a rokonságot és a temetésen résztvevő jobb ismerősöket hívják meg. A Közeli rokonság hoz majorságot, az ismerősök egy tál lisztet, tojást. Vacsorát főznek s a toron egy áldást mondanak a halottra és elbeszélgetnek. Ha sok a bor a halotti toron, nem egyszer megtörténik, hogy a végén sirásból nótázásba csapnak át. - Az egyik oláh faluban beszéltek, hogy ha egy fiatal lány, vagy fiú meghal, temetését úgy rendezik meg, mintha esküvő volna. A fiatal halottat a halál nevében megkérlik / halálvífély / az édesanyjától, azután énekelnek szép

szomorú dallamokat. A koporsókészítőnek, tántornak, papnak " pománát " adnak át.

Emlékezzünk meg a szilágysági magyar falvak kopjafás, vagy " gombfás " temetőiről is. Különösen érdekesek a Hadsdnádasdi és a széri kopjafák. Csodálatos látvány nyújt a hegytetőről lenézve, fekete és kék, vékonyabb és vastagabb kopjafákból álló temető. Mint gondolni is lehet a kopjafa méretét az emberi korhoz szabják. Aki hamarabb hal meg, vékonyabbat kap, aki sokáig él, annak a sírján egészen vastag " gomba " diszlik. A kopjafa tölgyből készül és más típusu a férfiaké és más a nőké. A nők kopjafája fent tulipántban végződik, a férfiaké egyenes. A gyermekeké kék színű és sokkal vékonyabb. - Minden falunak meg vannak a maga kopjafa készítői, Ezek azonban sohasem készítik pénzért, legfeljebb elfogadnak érte egy kis ajándékot. A készítés módját az öregek úgy hagyományozzák át a fiatalokra. A görögkeleti temetőkben kereszték vannak, de ezeken is sokszor alkalmazzák a református temetők kopjafáinak jellegzetes motívumait. Befejezésül néhány kopjafa feliratot közlök:

ICH HALANDÓ ALLJ MEG E SÍR ELLENEBEN,
SZABÓ E. ANDRÁS ITT NYUGSZIK E FÖLD KEBELÉBEN.
75 évet élt. EGYESSEN TÖLTÖT E. B. P.

Egy másik felirat:

VARGA LÁSZLÓ VOLT A NEVEM, AMIG E VILÁGON
ELIEM, 72 ÉVET ELTEM, BEVHALTAM 1939-ben;

Harmadik felirat.

A. B. F. VARGA MÁRIA VOLT A NEVEM, AMIG E VILÁGON
ELIEM, 54 ÉVET ELTE 21 ARVAY SÍRAT ENCEM.

Most pedig röviden végigszaladok a gyakorlatban levő egyes szokásokon:

Újévre virradólag az ifjuság "aranyosvizet" merít, aki ebben megmosakodik, megszépül. "Aranyosvizet" minden kútból lehet meríteni, csak az a fontos, hogy újévre virradólag elsőnek merítsen. Ha már valaki egy kútból merített, "betöviskeli", polyvát hint bele, hogy a többiek már nem tudjanak aranyosvizet meríteni. De nemcsak a fiatalság akar így megszépülni, hanem a fiatal anyák is merítenek aranyosvizet, hogy az újszülöttek szépek legyenek.

Vizkeresztkor házat szentelnek.

Farsang idején szokásban van a "farsangolás". Van aki papnak öltözik és könyvből olvas fel valamit. Akik kíváncsiak és meg akarják tudni, hogy ki van az álarc alatt, igyekeznek letépni azt, de a farsangos a merészkedőnek a kezére vág a laskanyujtóval.

Hamvazószerdán a legények ostorral kezükben mennek az idősebb lányokhoz és ott a kapu előtt ostorral csattognak "dörögetnek", ezzel adnak hírt jövetelükről. Azután pedig bemennek a házba és így siratják a farsangot: "húshagyo, húshagyo, engem itt hagyo!"

Szent György napján öntözködnek. Ilyenkor a lányoknak nem ajánlatos az utcán járni, mert ként-három veder vízzel is leöntik a legények. Husvétkor tojástartást festenek, de csak

a kisgyerekeknek adnak a köszöntővers elmondása után. Ha az utcán két köszöntős gyermek találkozik, a kapott tojást összeütik, s akié ilyenkor eltörik, az átadja a másiknak.

Május elsején a fiúk zöld ágakat szednek s odateszik a lányok kapujába. Ez ott marad egy-két napig, vagy addig, amig el nem szárad.

Pálfordulásakor megfordítják a dughagymát, hogy ne magozzék fel.

Junius 10-e körül pedig sietnek felgyűjteni a szénát, mert különben " Péter bácsi elmossa ".

Legtöbb és legkedvesebb szokás karácsony ünnepével kapcsolódik. Már napokkal elötte nagytakarítást tartanak minden háznál. A lakást a szokottnál jobban feldíszítik, az ágyra díszes huzatu párnákat tesznek, a falra pedig felrakják az ünnepi tányérokat és köré szöttes kendőket helyeznek. Első este, akis iskolásgyermek járnak " kántálni, ők elvégzik a maguk mondokáit még a koraesti órákban. Egy köszöntőt mindjárt közlök is:

Vigadjunk övele, ez szép ünnepekben
Szép ünnepnap ez, karácsony napja.
Aki elérte s egészségben kapta.
Sokan nem érték el ezt egészségben,
Sokat elkísértek a temetőkertbe...
Áldja meg az Isten a mi jó gazdáinkat,
Mellette hű lévő gazdasszonyunkat
Sok számos esztendő érjenek békével,
Örömmel vígsággal áldja meg az Isten.
Ezeket elmondván versemnek vége már. Diks!

A háziak a köszöntőket megvendégelik. Kalácsot, diót, pénzt adnak nekik, ha nagyobbak is kerülnek közöttük, azokat még borral is megvendégelik.

Szokásban van a betlehemeseknek a járása is, de ez nem tér el lényegesen a megszokott betlehemes-járástól.

Érdekes, hogy oláh falvakban nincs minden szokásban, ami pl. a magyar falvakban általános. Pl. maszkurásnak sem öltöznek fel, nagyon félnek tőle. Karácsonyfát sem készítenek, hanem helyette " koronát " csinálnak. A korona váza drót, rá színes papírból rózsákat tesznek, fehér babfüzérrel, patogatott tengerivel, fényes szalmaszállal, gyöngyökkel ékesítik és így akasztják fel, mint egy lámpást a gerendára. Ujabban, hogy a magyar világra való áttérést szimbolizálják, a korona rózsáiban a piros, fehér és zöld szín az uralkodó.

Karácsony este az emberek nem fekszenek le, hanem éjfélkor elmennek a templomba. Ilyenkor hadadon a reformátusok is a " német templomba " mennek, ahol ilyenkor is van istentisztelet. Karácsonykor a hívők is összegyűlnek egyes házaknál és közösen énekelnek.

A németek - akiknél igen fejlett a fuvószene - zeneszõ mellett mennek el a paphoz, tanítóhoz és a kurátorhoz. De elmennek ezenkívül még a jobbmodu gazdákhöz és iparosokhoz is, hogy boldog karácsonyi ünnepeket kívánjanak. Karácsony után még Istvánokat és Jánosokat is köszöntenek és a nagy ünneplés közepette elmulik az élesztendő s szilveszter estéjén újra összegyülekeznek, hogy barátijobbot szorítsanak és boldogabb újesztendőt kívánjanak egymásnak!

Család típusok élete és megélhetési körülményei.

A szilágysági nép életkeretébe helyezett életjelenségek és mozzanatok után lássuk meg egy-egy családot milyen körülmények között tud megélni.

K.M.- Magas kőházban él, azonban nem a saját háza, két testvérével együtt lakik itt, szóval 3 család lakja az egész házat. K.M.-nek hat gyermeke van. A legtöbb egészen apró és elég szegényesen öltöztetett. A legnagyobbiknak azonban már jobb sorsot akar juttatni. Bár nagy anyagi megerőltetésébe kerül, mégis Zilahon gimnáziumban járattja. A közös birtokon jóideig a testvérek együttgazdálkodtak, most azonban már különváltak. Mindenki a maga kicsiny földcskéjét műveli. Az osztokodás során neki jutott 12 hold. Több nem is juthatott, hiszen sokan voltak rá. Két-három hold állandóan ugarban van, tehát nem lehet szántani csak 9 holdat, ami elég kevés jövedelmet hoz. Terményből nem jó a kilátás, jó ha annyi terem, ami kenyérnek és vetőmagnak kell. A múlt évben is kellett volna az egész családnak 16 q. kenyernek, és csak 9 termett, úgyhogy még venni kellett hozzá 7-8 q-t, hogy legyen vetőmag is. Ha pedig elfogy a buzaliszt, akkor esznek málés kenyeret.

Még az a szerencse, hogy van fuvarozás, mert ezzel táptja fenn magát és családját. Csak az a baj, hogy ez is ritkán akad. Ha kerülne minden héten egy-kettő, akkor jó volna. De kevés van ebből is és akkor sem fizetik jól. 1/6 6-tól 3 óráig fuvarban van és kap érte 15 P-t. Igaz, hogy ez sem fizeti ki mindig magát, mert többet ráfizet, ha elmaradt a kapálás, de mit csináljon, ha azt a drága lisztet ki kell váltani. Különben is a ruházati költségeket a lónak kell kifuvarozni.- A múlt évben volt még 12 juha, de ezt eladta, mert az ára kellett a diák fia költségeinek fedezésére. Még így sem volt elég, úgyhogy el kellett mennie a zsidóhoz kölcsönkérni, amit pedig sohasem szeretett életében.

Elég jó pénzszerzési lehetőség még a gyümölcs-csel való kereskedés is. Van 30 termő almafája. Ha közepes termés van, akkor félvagon almát is adnak a fák. Most van új telepítésű gyümölcsöse vagy 50 drb. fával. Idővel ezektől remél nagy jövedelmet. Szőlője volt 2000 tőke, de úgy jó harmada kipusztult. Benne volt a sok pénz és mégsem lett semmi. Hiába volt a sok kapálás, kötözgetés, permetezés. A múlt évben is egészen jól mutatott, de a szeptemberi hidegben megfagyott és teljes ráfizetés volt az egész.- Ma sokkal könnyebben él az - panasolja az öreg - akinek nincsen semmije és el mehet munkába s megvan a napi munkabére 5-6 P. A munka állandóan tart, tehát biztos jövedelmet nyújt. S neki nem volt egy pengője sem, ha jól felszámolja, pedig 8 éhes szájat kellene eltartatnia. Nagy búsán elpanaszolja kiadásait is: Föld és ház adó 140 P. A szőlő hoz 8 h.-t, ennek felét mindig eladja. Árát mindig az estendő mondja meg. Pl. a múlt évben /1941/ amikor kevés termett, a bor ára 1 P. volt. Több termés esetén 50 fillér. Mivel neki szekere is van, azért érdemes almakereskedéssel is

foglalkoznia. Jo almatermés idején a környékből összevásárolja az almát, hazahozzák, leviszik a pincébe s ott az "állásokra" rakják, vagy pedig "cémentre" s megvárják, amíg emelkedik egy kicsit az ára s akkor kereskedőt hívnak, aki elszállítja az egész faluból.

Jó gyümölcsstermeléskor megindul a gyümölcs szállítása, kezdve júniusban a cseresznyén. Most is volt háromszor Tasnádon és Zsibón. Régebben ezzel is sokkal jobban keresett, mert egy ilyen nagyobb fuvar árából mindig meg lehetett venni egy gyermeknek a szükséges lábbelit, ma pedig többször is meg kell tenni azt az utat és még akkor is nehezen egy kis csi zámára valót. Cseresznye után jön sorba a többi gyümölcs: barack, körte, alma, szőlő. Ilyenkor minden hétre lehet számítani egy-egy fuvart, sőt néha kettőt is. Tasnádra, mely 40 km-re van a fuvar 500 lei volt az oláh világban. Érdekes, hogy a leit annyira megszokták, hogy még sokszor mindig ebben számítanak az emberek. Almaszedés után is sikerül kéthetenként egy fuvar, de itt már akadály az őszi szántás és málészedés.

Van még egy kis jövedelme abból is, hogy jószággal kereskedik. Az ökröt meghizlalta, eladta s vett soványabbat s így még pénze is maradt.

Egy másik család: B.F. 80 éves ember. Mikor megszólítom, éppen ballag fel a szőlőhegyre. Reszkető kezében hancsot tart. Megy szőlőt kötözni. Megszólítom, kifaggatom életkörülményei felől. Az emelkedő ut miatt csak úgy pihegve, szaggatottab tud beszélni; van néhány vékás földje s ebbe "szorított bé" egy kis málét és buzát. Azonban minden rosszul kelt. Állat nincs, e miatt trágyázni sem lehet a saját istállójukból. Máshonnan pedig pénzbe kerül, így azután a trágyázás elmarad s a sovány földön kinlódhatnak tovább. Tőle is azt hallom, hogy az utóbbi esztendőben csak ráfizetés volt a szőlőre, de még sem akarja, hogy kipusztuljon. Azt mondja, hogy nehéz az élete, még annyit sohasem éhezett, mint mostanában. Nem érti az öreg a jegyrendszert. Az a 3 kg. liszt semmi! Hamar elfogy. "Nincs semmi szaporája!" - Nehezen vonszolja tagjait s időnként meg kell állnia, mert zsibbad a lába. Ilyen öreg embernek már "penzió" kellene, mondogatja. Nagyon nehezen él, beteges. "Pedig, ha nem dolgozom" - mondja Ferenc bácsi - akkor nem fáj a mellyem! csak felfelé ne kellene menni, mert ez eszi meg a lábam és a mellyem."

Rékenő melegen süt a nap, aki csak teheti az árnyéba huzódik, csak az öreg B.F. topog végig botjával fáradhatatlanul az utcán, s még megmaradt kicsiny erejével dolgozni akar, hogy az utolsó napokban nagyobb darab kenyeret legyen; Az ut kanyarodójánál bivalyszekér éri utól az öreget. Megállítja s felkérdezkedik. Így legalább nem kell a szőlőig gyalogolnia s egy kis ereje még marad a kapálásra is. A két bivaly lassan huzza a rozzant szekeret, de az öreg boldog, hogy nem kell tovább gyalogolnia, s elégedetten simogatja meg lábait, mintha megdicsérné, hogy 80 éve hűségesen szolgálják.

Özv. K.J.-né. Egyedül maradt 3 gyermekével. Katona fia februárban elesett az orosz mezőkön, nagyobbik lánya 13 éves, a kisebbik 10. Van egy kis telkük, téli és nyári lakással. A nyári lakban van egy kiadható szobájuk is. Egy öreg asszony bérli havi 2 P-ért. Hat vékás földjükben egy kis buza és málé terem. Van két ökörbivalyuk és egy három hónapos malacuk. A "majorságot" 7 tyuk alkotja. A ház végében kiskert, néhány főzetre való veteményes. A nyári lak eresztől nem messze egy valamikor hatalmas eperfa lefűrészelt tönkje az asztal. Erre kerül nyári étkezéseken az ételes tál, de ugyancsak ez a kártyaasztal is vasárnap délután, amikor a szomszédok összegyűlekeznek egy kicsit "blattot verni". A 13 éves leány főz és ő tartja rendben a házat, kis öccsét és unokatestvérét, addig míg a felnőttek kapálnak.

özv. K.Gy.-né. 78 éves, 9 gyermeke volt. 3 lányt férjhez adott, van három unokája és 6 dédunokája. Fiatalabb korában uriháznál gazdasszony volt. Néhány évvel ezelőtt nagy bánat érte, mert egyik vejét elvitték katonának. A lánya nagyon vágyódott utána, "neki adta a bánatnak magát", nagyon lefogyott míg az ura katona volt. "Meg is halt szegény - panaszkodik siro hangon - a közönség is nagyon sajnálta, hogy meghalt, pedig gyönyörű asszony volt, mint egy bokréta!" A másik lányát is baj érte, mert szegény megvakult. Egyik fia Miskolcon él, a gyárban dolgozik, van jó fizetése, csak urizáló felesége elherdál mindent. Bizony jó lenne, ha meg tudnának egyezni a menyével, mert nagy könnyebbséget jelentene, ha öreg napjait nyugodtabban élhetné le. "Pedig még a helyét is megfunná ha jó lenne." Azonban a menyé állandóan csipkedi és tiszteltlenül bosszantja: "miért keresett, miért nem gyűjtött öreg napjaira, miért szorúl a fiára?" - Ilyen szidalmakat szegény öreg néni nem bír elviselni s többszöri kísérlet után most már végleg hazapakolt. "Ha úgy járok, mint a kígyó, hogy port eszem és hason csuszom, akkor is hazamegyek - mondotta fiának - nem maradok a menyémnél." Most a vejei segítik, a fia is küld haza néha 10 P-t, de csak úgy, hogy a feleségem ne tudja. Így él szegényesen

egy szobás lakásban, melyben már alig van valami butor, mert mind el kellett adnia, hogy megéljen. Van egy öreg ágy, egy rozoga asztal, egy sublót, egy bizonytalan állású szék s egy fásláda a szobában. A két parányi ablakon a fény szeretne belopakodni a szobába, de utjában megakadályozza az a néhány cserép műs átli, mely a különben rideg szoba barátságatlan hangulatát van hivatva enyhíteni. A sáros utcára nyíló egyes ajtó repedésein alaposan szellőződik a szoba. Szegény sokat panaszkodik, hogy télen a hideg miatt majdnem megfagy. A butorokat dör lepi be. Tüzelője nem igen van, de ha sikerülne is befűteni a ~~haza~~ meleg az ajtónyíláson hamar elillan. Téli estéken gyorsan buvik az ágyba, ahol még a meleg dunyha alatt jól érzi magát.

Majorsága nincsen, hiszen a málé magának is kevés, a tyukoknak ugysem jutna. Reggel egy findzsa tejet iszik. Délben puliszkát, vagy burgondi levélből egy kis főzeléket eszik. A paszulyt két nappal hamarabb beáztatja, hogy ne kelljen annyit fűteni a főzéskor. "Csak kinlódok, -mondja szegény- mint a káposzta hus nélkül".

Amikor másodszor is felkerestem éppen fonás közben találtam, mert zsáknak való anyagot fonni is szokott. Foghijas szájába beveszi a szösz s rágja a csepüt s lassan szaporítja az orsón a fonalat. Közben fel-eleveníti fiatal éveinek emlékeit, amikor fonoba jártak s a legények "csügdösték", hogy a guzsalyt kiejtse kezéből s csak csókkal válthassa ki. - A fonással most hetente megkeres 4-5 P-t. Az a baj, hogy ilyen munka is kevés van, mert ilyen öreg cseléd már nem olyan jó munkaerő, mint a fiatalabbak. Nincs semmije, éppen csak hogy tengődik máról-holnapra. Ahitozva várja a halált." Tessék elhinni, azt sem bánám, ha ebben a pillanatban meg kellene halnom." Arra nagyon büszke, hogy a halotti felszerelése megvan. Legalább erre nem kell költeni majd a temetéskor. A szublót középső fiájkjában ott fekszenek gondosan összehajtva: a Behér gyölcselepedő, a "finom szövetruha, s a rózsalevéll el bélelt kispárna a feje alá. A rózsalevelet már hosszú évek óta gyűjtögette, de amikor volt már elegendő levél, meghalt a lánya s az ő feje alá került. Így folytatta tovább a gyűjtögetést s most már megint van egy kispárnával. Felvilágosított arról is, hogy a párnába tollat nem lehet tenni, csak gyaluforgácsot, vagy rózsalevelet. Így mindenről gondoskodva epedve várja a halált: "Nekem már csak egy jó nyillalás kell és megyek túlfelől!" - fejezi be szavait ez a szomorú életét nyiltan feltáró szegény özvegy.

Sz.M.-né. Férje még a világháború előtt kiment Kanadába, hogy sorsuk mostohaságán könnyítsen. Nem maradt más a szegény asszonyra, mint egy házaadska s 200 tő szülő. Hogy könnyebben megéljenek, még "harmados málét is fogtak" /harmadába kapálták a kukoricát/, azonban még így is nehéz a megélhetés. Gyermekei már felnőttek s igaz, hogy segítenek valamit, de a "kanadás" férje már régóta nem ír s nem is küld haza semmi pénzt. Rossz nők társaságában elfelejtkezett feleségéről és négy gyermekéről. Pedig az itthon-maradtak nagyon rossz helyzetben vannak, s rájuk férne a segítség. Alig tudnak ruházkodni

Még sokat beszél a megpróbáltatás nehéz éveiről, s elbeszélése végén keserű humorral jegyzi meg, állandóan reumás tagjait tapogatva, hogy "bizony az uram kanadás lett, én pedig gyermekeimmel együtt kínodás".

Érdekes, hogy milyen sok családot találtam, amelyiknek egy vagy két tagja Amerikába távozott, s bizony nem egyszer ott is ragadt. A következő család élete is hasonlít az előbbiéhez.

S.F.-né. Hasonlóan meglehetősen szerény keretek között él. A fia "amerikás". Eleinte sok dollárt küldött haza, s ebből építettek egy szoba-konyhás lakást. De most már meglehetősen elhanyagolt állapotban van. A ház meszeletlen, kerítésé dűledezik s nem tudják megjavítani, mert nincs rávaló. Pici földjét felébe adta ki s így kap 6-7 zsák málét érte. Szeretné, ha fia hazajönné Amerikából, "legalább az ő országát védené". A menyé, férje távolléte miatt folyton zsörtölődik, nem egyszer meg is szidja anyósát, hogy ilyen fiat szült a világra, mennyivel jobban élnének, ha itthon lenne.

Is vagyonkájuk között felsorolja még 8 juhot, 2 malacot, 6 tyukot. Közülök egyet "megültettek" s lett 15 csirke.- Látjuk tehát, hogy ahhoz képest, hogy nincsen férfi a háznál, elég derekasan igyekeznek gazdálkodni, hogy könnyebbé tegyék az életet. - Az öreg mama nagyon beteges, "nem tudja kiköpi-e a baját?" Panaszskodik, hogy hosszú életét élt, "de még ilyen nehéz életet nem éltem".- Van egy 16 éves lányuk. Boldogan ujságolták, hogy még csendőrs is járt utána, de nem adták hozzá, mert félnek ha háborúba kerül: "megnyomorodik s megutálják egymást!"

Csuzsi Sz.M. 77 éves, felesége 66. Nyolc gyermekük született, de csak 5 maradt életben. Életkoruk 40, 35, 30, 26, 22. Közülök 3 fiú, akik már megnősültek. A két lány azonban még itthon van. Nagyon szegények és nem veszi el őket senki. Napszámba járnak és megkereshnek naponta 3 P-t. Az öreg 77 éves fejvel kerülő, "a búzárt ügyeli". Most június elején nincs nagy munkája, ~~hagyja~~ ilyenkor nem bántja semmi, s így naponta csak egy kis darabot néz meg. Aratás ideje alatt azonban nagyon meggyűlik a baja, mert amikor keresztben van a búza, akkor könnyen kár t tehetnek benne. 77 évvel a vállán nehezen lépdél a dombon felfelé botjára támaszkodva. Bizonytlenki már pihenni kellen, állapítja meg, de kell a kenyér!- A kerülésért kap minden 8 keresztből egy kévét. Így összesen összegyűjt 8-10 véka búzát. Felesége sokat betegeskedik, de azért segít ő is a kenyérkeresetben. A piacon szokot magot árulni, majd palántát visz fel eladásra, ebből is kap néhány fillért, mert tavasszal ennek nagy keletje van. Junius elején azonban már alig keres egy piacon 50 fillért. A legutolsó piacon egész délelőtt, csak 10 fillért keresett.

Régebben majorság is szaladgált az udvaron, keltetettek két-három fészekalja csirkét. Ma azonban semmijük sincs.- Megkérdeztem étkezésük felől is őket. Téli étrend: reggel puliszka, délre kenyér és hagyma, este krumplis tészta, paszulyleves, vagy krumplileves. Nyáron zöldpaszulyt is főznek.- Szobájuk bútora nagyon szegényes: asztal, szék, szennyes láda, padláda, így, benne csak két sovány párna van, a dunyhát az oláhok az 1919-s betörés alkalmával elvitték s azóta nem tudtak újat beszerezni. Egy spór is található még. A pitvarban veder, két fazék, két lámpa, egy merítő kanál, evőkanál, villa, 4-5 cseréptányér és tál található. Nagyon keveslik a petróleumot. Gyufát egy dobozzal hetente, havonta pedig egy kiló sőt vesz. A cukrot nem váltja ki, nincs hozzá pénze. A lány ruháját a szomszédasszony

(A lány ruháját a szomszédasszony) varrja meg, s ezért szolgál egy káposztaszámot. / Másnak 3-4 P. a varrás /.
A házáért 9 P adót fizetnek. A fát úgy hozzák be a hátukon az erdőről, bizony ez elég keserves, mert hamar elfogy a téli hidegben.

L.Gy.-ék, a híres német hadadi gyógyítónál éppen kenyérsütés van. A sütőteknő tele van máléból készült tésztával s már csak arra vár, hogy a jól kiolajozott lábasokba kerüljön s azzal együtt a meleg kemencébe. A kemencét már fűti is a háziasszony félméteresre hasogatott fahasábokkal. A kenyérsütésnek egyik igen fontos mozzanata a kemence befűtése - magyarázza - s ezt nem lehet akárkire rábízni. Azt is tudni kell, hogy másmódon fűtenek a búza-kenyér és másmódon a málé sütéséhez. A málé kenyérnek jóval nagyobb tűz kell és még hozzá félórával tovább is bent kell tartani a kenyeret a kemencében.

A házban 10 főt számláló család lakik, összesen három család: Két fia, akik házukhoz hozták a menyecskét. Az egyik fiu most kint van a fronton. A fiatal asszony szomortan mondja is, hogy bár lenne már vége annak a háborúnak, hogy jöhetne haza az ura. A kis pólyás gyerek, akit az ölében ringat, nem ismeri még az apját.

Az öregnek 15 hold földje van, de nem a legjobb. Munkásokat nem fogadtak fel, a család győzi a földek megmunkálását; így legalább több jut nekik. A három család együtt dolgozik. "Közösbe dolgozunk, de nem éppen egyet főzünk"- mondja az asszony. A közös konyhát használja mind a három család. Ez szükségmegoldás s vannak is e miatt néha nézeteltérések.

Az 1942-s év elég gyengén zárult. "Nehezske az élet, málé nélkül mi nehezen vagyunk"- adja meg a felvilágosítást az öreg. A 15 holdat fordulóban dolgozzák, hogy pihenjen a föld egy egy darabja. "A mai világban jobb annak, akinek földje nincs, mert, akinek földje van, az nagyon meg van ölve"-mondja a gazda. A csizmával is nagyon meg vagyunk ölve", ezelőtt egy q.-ért lehetett venni egy pár csizmát, most azonban el kell adni legalább 4-5 q-t, de akkor is olyat kapnak, ami hamarosan szétszakad. Nagy baja a "blokk hiány"! A gyerekek lassan már nem tudnak járni az iskolába, mert nincsen kiscizmájuk.

Az öreg nagyon elkeseredett életsorsa miatt. Hiába van földjük. A föld megöli a mostani nehéz helyzetben az embert. Hiába dolgozik koratavasztól késő őszig, nincs "áldás". Még a jobbmodu kisgazdáknak is vágyó pillantása száll, azokfelé a nincstelenek felé, akik el-mehetnek napszámba és a jó napszám-ból megvásárolhatják az egész télire-valót; sőt még ruhát is vehetnek belőle. "Mi pedig majd éhen halunk -mondja -, mert málénk nem termett, pénzünk nincs, mert nem mehetünk napszámba, ruházkodni sem tudunk, rongyosok vagyunk". A szegényeknek a "dógosoknak" sokkal könnyebb, elvet egy kis krumplit, felesége megkapálja; még harmadost is főg a málé földeken. Munkába Csepelre, vagy pestre elvisz egy kis tésztát, krumplit s maga főzi meg szerény ebédjét. A lakás sem kerül sokba, mert nagyon

igénytelenek. Kivesznek egy kis szobát többen s ott összezsúfolódnak, úgyhogy alig fizetnek hetenként 2-3 P-t. Így a nagy napszámból nincs sok kiadás és az egészet hazaküldhetik, ahol a pénz értéke is nagyobb s a gondos feleség mindent beszerezhet.

Ha azután valami családi csapás miatt hazakell menniük Csepelről, vagy más távolabbi fekvő munkahelyekről, akkor bizony odavész az egész kereset. A következő család életébe is beleszólt egy ilyen váratlan fordulat s a távol-dolgozó munkást sürgőnnyel hívatta haza felesége. N.L. Kis háza van és három hold földje. Ez volna elegendő a megélhetéshez, de „fognak ki maguknak harmados földet”, s mikor ezen a kapálásokat elvégzi, akkor néhány hétre elmegy dolgozni vidékre. Most jelenleg Csepelen dolgozik. Az utiköltség bizony elég sok odáig, de csak el kell menni, mert ott többet keres, mint itthon. Mennyivel jobb lenne, ha a közelben is lenne ilyen munkalehetőség! Legjobb a munkalehetőség a nyári betakarítás után. Ilyenkor sokan el is mennek a faluból, hogy legalább ruhárávalót keressenek. Pesten, illetve Csepelen lehet is jól keresni, mert 85 filléres óradíjat fizetnek s ha túlóráznak, akkor megkeresnek hetente 40-50 P-t. Ebből táplálkozásra alig kell 10 P., tehát a többit hazaküldhetik.

Most éppen a legszorgosabb időben kapott a feleségétől sürgőnyt, hogy beteg a tehenük. A legelőn beledőfték az oldalába s most nagyon "kókkadt szegény" s le kellett vágni. Nagyon elkeseredett a veszteség felett, mert amit fáradságos munkával, sok túlórával keresett a csepeli gyárban, s amivel kisé előbbre vihetné volna családjának életét, most rá kell fizetni egy kisebb üszőre, mert jószág nélkül csak nem maradhat meg.

V.M. 41 éves; 3 lánya van : 11, 9, és 3 évesek. Egészen kis putriban laknak, mely úgy ékelődik be a szomszéd házak közé. Máshol még az ólak is rendesebbek, mint itt maga a ház. Nagyon szegyenlik is a kis házat, szabadkoztak, hogy már régóta akarnak építeni. - A házban alig fér el néhány butor, ez is nagyon szegényes. Egy ágy van a fal mellett. Ez a szoba nagy részét el is foglalja. Ebben az ágyban fekszik az ember és felesége. A két nagyobb lány a sutban alszik, a legkisebbik pedig két székes összetaszításából alkotott ágyon. Van még a szobában szublót, kasztel, asztal néhány rozszant székkal, mellette van a kenyeres láda, amely azonban rendesen üresen áll. A föld mázolatlan, csak úgy le van döngölve. A mestergerenda, melyet a belépő szőről fejével, szolgál az evőeszköz tartójául. Itt van még a só, kefe, beretvakészlet, az öreg citera szakadozott, meglazult húrokkal. A háznak nevezett kis viskó kívülről rendetlenül nádobált szalmával fedett, jó vastagon, hogy az eső be ne csorogjon. Messziről úgy fest, mint egy fésületlen gyermek borzos feje. A szűk udvaron két öreg tyúk kapirgál és gyakran átjár a szomszédékkal együtt enni, ami miatt van is elég baj.

Nagyon nehezen élnek: kivesznek harmadába hét vékás málét és ebből a kapálásért kapnak egy szekérrel. Aratáskor elállnak aratni, amikor is minden 10 keresztből egy az övéké. Rendszerint egy hetet szoktak a feleségével együtt aratni s így kap három keresztet, amiből 100-120 kiló búzája szokott lenni. Eljár még napszámba, de erre nincs sok alkalom a környéken, ahova reggel ki tudna menni és este vissza. Kapálás, kaszálás, permetezés igénybe vesz egy évből kb. 30 munkanapot. Napszám 3 P. A kaszálásért 5 P-t fizetnek és kosztot. Tavasszal alagut munkát végzett. Itt 7 hetet töltött s naponta 7 P.50 fillérért, de mivel nehéz munkát végzett sokat kellett ennie és nem sokat juttat hatott haza.- Most azzal a tervvel foglalkozik, hogy kimegy a báró gyümölcsösébe kerülőnek, s akkor kapna havi 100 P-t ; ez a "fixum fizetések állás" tartana 3 hónapig. Télen elmennek fát vágni. Kb. 20 munkanapot dolgoznak így ketten összeállva. Naponta ketten kívágnak 4 méter fát. Egy méterért 2 P-t fizetnek, így mindennap kap 4 P-t. Azonban neki a munka már nehezebben megy, mert fiatalabb korában gépfűrészszel dolgozott és az levitte a hüvelyk és mutató ujját. Táplálkozásuk nagyon egyszerű. Ha kap tejet, akkor puliszkát esznek minden reggel. Tavaly még volt tehenük, s akkor bőven jutott a gyermekeknek tej, de a tehenet el kellett adni s az árán vettek épületfát, hogy új házat építsenek, mert a lányok már nőni kezdenek s nem lakhatnak örökké viskóban - mondja -mert akkor nem megy el majd semkiséhezük. *x

Az oláhlakta vidéken sem mit jobb a helyzet. Itt is csak panasz és jajszó hallatszik mindenütt. P.G. 42 éves. Három lánya van: 17, 11 és 5 évesek. Van 5 hold földjük. Ebbe vetnek 4 véka búzát, 1 holdba málé van s egy félholdban napraforgó. Szoba-konyhás kicsiny lakásuk van. A szobában egy ágy van. A lányok pokrócba burkolódzva a földön alusznak. Csak akkor esznek, ha van mit. Rendszerint csak egyszer. Panaszskodik, hogy júniusban a legrosszabb a helyzetük, reméli, hogy aratás után sokkal jobb lesz. Szeretne gyárba menni. Felesége nem jár sehova. Ezelőtt sok aprójószágá volt s most az a helyzet, hogy a 30 tyúk helyett csak 2 szaladgál az udvaron.

Hétfőn, szerdán és pénteken böjtölnek. Ilyenkor, csak hagymát és retekot esznek. Van, aki tavasztól kezdve nem látott olajat. A község 2/3-a nem vágott disznót, ő már 3 éve nem vágott. Egész évre csak 15 liter napraforgóolaja volt, csak szűkösen elegendő. Atlapjukon szerepel : paszuly, krumpli, káposzta, puliszka, tészta leves, és sok haryma; hus a legritkább esetben. Ő pl. még ebben az évben nem is evett húst. A mai világban a beteg juhot sem érdemes levágni, mert ma a beteg juh árát is jól megfizetik. - Van egy 10 vékás hordójuk, azt szokták ősszel telerakni káposztával s addig, amíg van belőle nincs is baj. Az idén májusig volt káposztájuk. Kenyerük erősen feketeborsós, a borsó keserűségét kis krumpival próbálják elvenni. "Ha nem tegye belé semmi, az nagyon rossz!"-mondja tört magyarsággal.

I.M. 79 éves, felesége 83. Gyermekei : 53,50,47,46,37. Wesselényi bárónál szolgált 48 évig. Addig nagyon jól élt, soha nem éhezett. Bár most is így lenne-mondogatja az öreg, Felragyog az arca, látszik, hogy felelevenedhék emlékezetében a régi kedves évek, amikor még nagy karaly kenyeret kapott, akkor amikor akart. Most bezzeg örül, ha másodnaponként van mit harapnia. Meg is látszik rajta a sok nélkülözés. Csupa csont és bőr az egész ember. Két szoba-konyhás lakása van és abban lakik egyik fiával. Heten vannak egy fedél alatt, "heten esznek egy fazékból"! Van két hold földje, de ebből nem lehet megélni. Most öreg fejjel kerülő egy nagybirtokosnál. 78 holdra vigyáz már 16 éve. Ezért kap 3 holdat termelésre. Ebbe vetett egy kis málét, de nagy részét ugarban kellett hagynia, mert nem volt vetőmagja. Azzal a kis máléval is amit elvetett nagyon rosszul járt, mert ritkán kelt. Otthon van egy huszlénésnyi kertjük, ami t bevetett káposztával és hagymával.- "Amióta vagyok a világon -mondja az öreg - egye meg a fene a lelkemet, de ilyen rosszul még nem éltem. Bár golyót kapnék, vagy meghalnék!"

Tavaly volt ugyan 6 q. búzája, de majdnem tiszta gaz. Két bivalytehene van. Egyik tejet 2-3 litert naponta. Ezt teljesen elfogyasztják. "Kell az apró családnak, mert kiabál". Van három tyukja, mely "imitt-amott" tojik, csak az a baj, hogy nincs mit egyék. Fia kapál, napszámba jár. Az öreg már Nagymagyarországon nőtt fel, de amint mondja ilyen rosszat még nem élt. Bölcselkedik az öreg: "valahol hiba van kérem, mert a has üres!". A régi magyar világban meg ugyan jó volt!"- Ha ő kormányozna, x azonnal rendelne a néznek gabonát. Ő Még szívesen menne napszámba, de nem hívják sehova, mert nagyon öregnek tartják. "Egye meg a fene a lelkemet, ha ettem hust ebben az évben". A gyermekek is mindig kiabálnak az éhségtől.

Tavasszal és ősszel bikaheréléssel is keres egy-egy pakli dohányt. Az öreg nagyon szeret dohányozni, mert a dohány elnyomja az éhséget, ami pedig mind sűrűbben jelentkezik. A bűdös pipa mindig ott van odvas fogai között és szivja, ha van benne dohány, ha nincs. De nemcsak ő van így, hanem sokan a faluban. Drága nagyon a bocskor és még hozzá rossz is; régen vettek olyant, hogy 3 évig is tartott, most olyan rossz, hogy egy évig sem tart. Még jó, hogy most nyáron mezitláb lehet az egész népség, de mi lesz télen? A lányok is oda vannak kapálni, mert mezitelenül van az egész népség, blokk nélkül nem adnak semmit". Sokszor napokig nem eszik. Amikor kiveszik a lisztet, meggyurják pogácsának és a spóron megsütik, azonban ebből neki, csak egy él jut, mert a gyereknek sokkal több kedl. Nagyon sok "gurdé levest" esznek, amit az út mellől szedett fűből csinálnak. Azt mondják, hogy egy kicsit keserű, de arra jó, hogy a hast megtöltse. Ez így folytatódik sokszor egész héten, mert nincs más. Elment ő több helyre is kérni, de mint mondja "nem volt annyi becsületem, hogy kapjak néhány liter málét". "Csak adnának munkát, bebunék a földbe is"/ itt nyilván arra gondolt, amikor Amerikában járt és bányákban dolgozott/. Mivel nincs munkájuk egész nap csak hevernek, mert a csök-

kentett mozgás következtében nem veszítenek annyi energiát. A heverés közben azonban nem tud olvasni, mert analfabéta; a nagyobb fiai sem ismerik a betűt. Még a legkisebbik valahogy elbetűzgeti az újságot. - Ha nincs dohányja, akkor megfordítja a pipaszárát és a dohánylevét szívja. A vipera elől is így óvja magát, ha leheveredik a " gurdéba ", mert a vipera a bagót nem szereti.

Miután, vagy három óra hosszat elbeszélgetett velünk felterítette a szakadozott báránybőr ködmönt, fejébe nyomta kopott téli kucsmáját, kezébe vette nagy görcsös botját, mely már hosszú éveken hűséges segítője s elindult, hogy járja a határt.

A sok szegény és nincstelen család után most lássunk néhány jobb módú gazdát is. P.Gy. Az egyik oláh falu birája. 56 éves. Öt gyermeke van: 17, 14, 11, 8-8 évesek. A két iker a fiú, a többi mind lány. 46 hold földje van, két hold szőlője. Nem megvetendő a jószágállománya sem, amennyiben van: 2 ökör, 2 tehén, két ló, egy borju, 1 koca 5 malaccal, 60 juh, 8 tyúk, 2 öreg liba és 10 "pipe" /kisliba /. Földjébe ő is leginkább búzát és málét vet. 100 q. búzája termett és 20 q. kukorica, s 3 q. napraforgó. Szőlő, különösen az oltáson nem volt semmi, pedig jótermés esetén volt arra is eset, hogy 30 hektó bora volt. Birói fizetése havonta 50 P. Egyik szobáját kiadta község-háza gyanánt bérbe, ezért kap évi 80 P-t. Ugyanakkor csendőri pihenőhelyül is szolgál ez a szoba, ezért kap 180 P-t évente.

Panaszkodik a sok esőre, mert elmosta a földek javát. A rétnek már két éve nem vették semmi hasznát, az egész csak sással van tele. Nagyon sok baja van a munkásokkal is. A harmadosok egyszerűen elhagyják a málé-földeket s csak felébe akarják dolgozni, vagy pedig kommencióval. Sok a kiadása a nagy gazdaság után. Adó évi : 250 P. A kerek javításáért és az ekevas élezéséért kell adnia két véka "életet" természetben. A javítások külön jelentenek vagy 100 P-t. Két cselédje is van, akik még levették. Ezek kapnak kosztot és havi 25 P-t fejenként. Sok háziszőttest készítenek, azonban már vagy két éve nem termett jól a kender, így kénytelenek bolti inget venni, ami azonban nem ér semmit, mert szétmegy az ~~xer~~ emberen. Nagyon sokat kell költeni a téli ruházkodásra. Az egész családnak ruházkodásra kell 3-4000 P. de talán ki sem telik belőle. " Sokszor visszasirjuk a régi jó világot, amikor 18 P. volt egy pár csizma. - Ázzal ölik meg a népet, hogy magasra szabják a ruhák árát " - Állapítja meg végül.

M.Gy. 39 éves, négy gyermeke van. Megélhetési alapot a családnak a 10 hold föld nyújt. Buza, málé, lóhere és forgo van bele vetve. Szőlő 2500 tőke. Terem rajta 20-25 veder bor. /Egy veder 10 liter./ Van két tehene, 5 liter tejét adnak együtt. Az évi termés a következő. 25 q. búza,

15 q. málé. A forgó nagyon rosszul fizetett, ~~nyxnyxnyx~~
Kiadásai: Adó évi 100 P. Nagyon sok pénz kellene a ruház-
kodásra, legalább 1000 P. Ez a pénz elő is kerül egy kis
szénából, búzából, de csak akkor, ha " áldás van ".

Az pedig az utóbbi időben nem igen volt. Még az a szeren-
cse, hogy alsóruhára nem kell pénzt adni. Megcsinálják házi-
lag kenderből s ebben az évben is nagyon jól mutatkozik a
kender. - Van ezenkívül még sok apróbb kiadás, ami ugyan nem
mázsás tétel, de a sok kicsi a végén sokra szaporodik. Pl.
A kerülőknek 3 véka buza, a kovácsnak ekevas élezéséért
1 véka buza. Patkoltatásért is elkér a kovács 7 P-t. Mikor
nagy a fagy, akkor stehenet is meg kell patkoltatni. Szenve-
délyes dohányos s ez igen sokra megy egy évben. Havi kiadás
35 P. Már két éve mindig az a helyzet, hogy több a kiadás,
mint a bevétel. Most is már 200 P-t vett fel kölcsönbe.
" valamiből csak venni kell ennivalót, mert gyepelni nem
lehet, mint a bivaly ".

Most nagy munka időben kint alszik a
tornácon s már 2 órakor felkel és késő estig dolgozik.
Táplálkozása már valamivel jobb. Vasárnap és csütörtökön.
hust esznek. Rendesen vesznek egy bárányt és azt 6-7 felé
osztják. Ha nem vágnak bárányt, akkor majorságot vágnak le,
de az a baj, hogy nemsokára már kifogy. Esznek még tejfeles
levest, paszulyt, kruplit és rizst. Ha kevés a tej, akkor
liszttel habarják be az ételt, hogy vastagabb legyen és
mindjárt jobban telik vele a gyomor.

M.G. 39 éves 3 gyermeke van. 11 hold földje
van, benne egy hold szőlő. Van két tehene, ami 10 liter te-
jet ad naponta, ebből négyet mindig eladnak 24 fillérrel.
Eddig az egyetlen ember, aki földjével meg volt elégedve.
Buzája terem 20-25 q. Málé 10-15 q. Bor 5-6 hektó. Forgó 20
véka. Kiadás, adó 200 P. Kovácsnak 10 P. Dohány mindennapra
egy pakli 40 fillér. Só, petróleum, ecet, cukor havi 20 P.
kiadást jelent. Ha fuvarba megy pl. a korondi erdőből Alsó-
szoporra / 12 km./ egy méter fa után kap 5 P-t. A múlt évben
nem volt sok fuvar és így ideje volt kihordani a trágyát és
így alaposan meg is trágyázta a földjét. 60 szekérrel vitt
ki. Nyolcszor is fordult naponta, mert itt van a földje
mindjárt a falu szélén. Nagyon sok ünnepjük van, de erre
ő azt válaszolta, hogy nagyon sokat is dolgoznak, így kell
nekik a pihenés, azonban, ha sürgős a munka kimennek a
határba " nekik nem parancsol a pap".

L.J. a falu birája. Három gyermeke van : 20, 16, 12 évesek. A középső fiú, aki egyuttal diákoskodik is, mert az apja már jobb megélhetést szeretne neki biztosítani- azt akarja, hogy a sáros faluból nőjön ki, s legyen valami hivatalnok.- Amikor bementem hozzájuk éppen hivatalos ügyeit intézte. Mentegeltődzött hiányos öltözéke miatt " úgy vagyunk felöltözve, hogy akár a vízbe ugorhatnánk".

Maga a ház cserepes épület s jó nagy telke n foglal helyet. A tágas udvaron van egy nagy istálló, ol és góré. A ház tornácos és filegóriás. A filegóriában várakoznak a falu szegényei, míg a biro sort kerít rájuk s elintézi ügyüket. A tornácról a konyhába lépünk be. Itt helyezkedik e l egy spór, ezen éppen főz a biro anyja. Az ajtó mögött fogas teleaggatva ködmönökkel. Egy kis ágy, asztal és székek egészítik ki a konyha butorzatát. A mennyezetről lámpa lóg le. A bejárattal szemben van a kamra, a sütővel, amely a konyhából fűthető.- Mindakettő földes. - A konyhából jobbra nyílik a kasszoba három ágygal és egy rogyant divánnyal. Van még benne egy éjjeliszekrény, egy spór, varrógép, sifon, egy kredenc. Két asztal, a falon tükör, néhány kép és fésűtarto függ. A nagy szoba butorzata: két szekrény, egy kasztli, egy padláda, /benne ruhanemű, szőttes./ két ágy falvédővel felszerelve. Egy asztal. Egy divány egy kredenc, ridicasztal rádióval és a sarokban a község kasszája.- A falon az ajtóval szemben Krisztuskép függ. Tőle jobbra puska, a mellett pedig a körjegyzői rendeletek vannak kifüggesztve. Ez a szoba különben hivatalos helyiségül és szolgál, ez a " községháza ". Kiadták bérbe és kapnak éste 80 P-t, sőt egyuttal cseledőrpihenőhely is, ezért pedig kapnak 50 P-t. Hogy hivatalos helység számban megy azt bizonyítja a sok kifüggesztett írás, körjegyzői rendeletek s nem utolsósorban egy felakasztott trombita, melyről a kisbiro szokta egy emelkedettebb helyről megfuva, kihirdetni a fontosabb rendeleteket.

21 hold földje van. A földbe most vetett 35 véka buzát s 28 véka málét. Forgó is van majdnem 3 hold. Egy hold árpa, fél hold köles és 17 vékás " luherex " / érdekes, hogy még a herét is a buza után számítják, 17 vékás terület, mert 17 véka buzát lehet bele vetni./- Most ugarban van 25 vékás terület. " Négyes forgó " van itt; A sorrend a következő szokott lenni: ugar, buza, lóhere, málé, vagy más kapás növény. Azután ismét nyomás alá kerül. Akinek nincs mind anég y forduloban földje, annál természetesen nincsen négyes forgó, csak hármás. - A Ház kerttel együtt másfél holdon terül el. A kertben van 11 alma-30 szilva, 5 dio, 3 cseresznye, 3 körte- 3 ringlofa, ribizli. Negyedhold szőlő, benne ezer tőke magántermő. Ez hoz 120 veder bort. - A mult évi termés: 45 q. buza, 22 q. málé, 5 q forgó, 20 véka krumpli és 1 q paszuly. Szálas takarmány lóherével együtt két szekérnyi. A málét mindig úgy szokták számítani, hogy egy szekér " csü " van egy szekér " nagy csusza koró ", ami kell a bivalynak. Ez is szokott lenni néhány szekérrel.

Jószágállománya egészen számottevő: két bivalyökör, 4 bivaly tehén, egy szarvas tehén, 3 kis borju, két anya koca, 10 malac és 14 juh, 6 darab bárány. Van még majorság is: 15 tyuk, 2 liba, 12 pipe és 4 gyöngytyuk.

A tojás, mint mindenütt, úgy itt is a gazdasszony legfőbb jövedelmi forrása. A nélkülözhetetlen cikkeket ezen szerzi be a konyha számára. A soványabb tejet, túrót s az értékeesebb gyümölcsöt mindig eladja.

A gazda bevétele: Ha tart anyakocát, akkor március végén a malacokból mindig nagyon jó jövedelme van. 5 malacért kap 110 P-t. Elad 3 bárányt 55 P-ért. Jó termés esetén elad 20 q. búzát 30 P-ével. Az utóbbi években nagyon sok pénzt szereztek gyümölcsből. A román impérium alatt a gyümölcsöt nem adta el, hanem pálinkát főztek belőle. Volt olyan éve is, hogy 100 liter pálinka is lett. Ezt azonban nem adták el, mert kellett a munkásoknak. Hiszen mikor szorgos idők jártak, akkor sok emberről el kellett dolgoztatnia. Cselédek, bejárók, napszámosokat rendszerint élelemmel fizették, pénzt nem kaptak, hanem fizetés fejében kis földet megművelhették a gazda jószágával. Ezekről a munkásoktól, hogyha alapos és gyors munkát kívánt a gazda, akkor sűrűn kellett olajozni a torkukat, hogy nagyobb kedvük legyen a munkára, s így a 100 liter pálinka nagyon könnyen elfogyott.

Mivel átlag 10 személyt élelmez családjával és napszámosával együtt, ezért sok olajra van szüksége. Ezt használják a piritós kenéyr olajozására, sőt még szappanfőzésre is. Általában azt lehet megfigyelni, hogy autarkiaira igyekeznek berendezkedni " hogy saját zsirjukból megéljenek s így pénzt ne adjanak ki a háztól."

A szilágysági parasztság életkörülményeire vonatkozólag még nagyon sok érdekes adat van birtokomban, s az egyes családtípusok életéről még nagyon sokat írhatnék, hiszen a gyűjtött anyagnak alig tizedrészét közlöm, azonban a jelen dolgozatban már nem írok többet, s befejezem mondanivalómat.

Ha még egyszer nagy vonásokban végigpillantunk a dolgozaton, láthatjuk a szilágysági nép verejtékes küzdelmét és az életért folytatott harcot, sok megpróbáltatását és nagyon kevés örömét. A vasutttól való távolléte és a földesekéket környező nagybirtokok mind életlehetőségük csökkentését jelentik. Nagy baj az is, hogy a közelben megfelelő munkalehetőség nincsen, így több száz kilométer távolságba kell menniük munkáért. Ha van " áldás" és terem megfelelő mennyiségű " élet", a gyümölcstermelés is jól sikerül s az állatokkal való spekulációval is szaporítani tudják a pénzt, akkor nincs is semmi panasz, de ha egyik csapás jön a másik után, akkor bizony sokszor hihe-

tetlen nélkülözéseknek vannak kitéve a szilágysági Bükk-aljának lakói.

Külön dölgozat tárgyát képezheté még az a körülmény is, hogy a lakosságnak nagyrész fordulóban van a földje és nagy idővesztésbe ~~w~~ kerül, míg egyik fordulóból a másikba ér. Pl. Hadadon milyen sokat kell gyalogolnia annak, akinek a Zabmezőn és Czempeoldalon van a földje, vagy Korondoldal-Sátoraszó, Cserdomboldal-Hagyóddoldal, Szentlászlóhegy- Czinegésoldal stb. Vagy pl. Bábcán: Belsőség-Nagybükk-Kusztura; Nántün : Ujhegy Öhegy, Czifra és a Lócsdülő. Ezek a területek egymástól sokszor 1-2 órai gyaloguttra vannak. Most csak gondoljuk el mennyi időt lehetne megtakarítani azáltal, ha az egyik tagból a másik tagba való szaladgálás ideje alatt is dolgozhatnának, abban az esetben, ha egy tagban lenne a földjük.

Még az csak megél valahogy, akinek, ha nem is egy tagban, de egyáltalán van földje, de gondoljuk el azoknak a helyzetét, akiknek semmijük sincs. Igaz, hogy az utóbbi évek rossz termései miatt még a lo holdasok is ezeket a napszámbajáró nincsteleneket irigyelték./ Bizony sokan úgy élnek, mint az égő madarak, az erdő és a mező tartja el őket. Naphosszat járják a határt vállravetett zsákokkal és abba gyűjtögetnek. Sohasem térnek haza üresen. Vagy egy kis gomba, vagy gyógynövény, földieper, vagy ha ennek nincs ideje, akkor száraz gally a tüzeléshez mindig kerül. A legnagyobb baj azonban az, hogy ma már itt is nagy a verseny. Régen ez csak a kimondottan szegények kiváltsága volt, ma pedig már sokan ebből akarnak élni.

Még nagyon sok tapasztalatomról és kedves élményemről adhatnék itt számot, de most már végleg befejezem. Bezárom azzal, amivel az egyik derék szilágysági gazda bucsuzott el tőlem : " adjon Isten jó találkozást " Számomra valóban jó találkozás volt és csak azt írhatom e dölgozat végére is, hogy ezzel a néppel találkozni kell és találkozni jó, mert maguk naivságuk és primitív voltuk ellenére is nagyon sokat tanulhatunk tőlük. Az egész szilágysági néptől megtanulhatjuk, hogyan kell panasz nélkül a megpróbáltatások nehéz esztendeit; a magyar falvak lakóitól pedig megtanulhatjuk: hogy maradhatunk igaz magyarok idegen népek megszállása alatt is.

Ha találkozunk a szilágysági néppel, az valóban csak " jó találkozás " lehet. Aki azért magyar fajtáját szereti, sorsával törődik és jövőjének boldogabbá tételére törekszik, annak csak azt kívánom, hogy adjon nek i az Isten a szilágysági magyarsággal " jó találkozást " !

T a r t a l o m :

B e v e z e t é s	1. oldal
A feldolgozott terület helye és a Szilágysági Bükk-alján elhelyezkedő községek.....	"
A falvak lakosságának felekezeti megoszlása.....	6 "
G y ó g y i t á s o k , b a b o n á k.....	8 "
T á p l á l k o z á s	11 "
L a k ó h ő z é s k ö r n y é k e	16 "
M e z ő g a z d á l k o d á s	
G y ü m ö l c s t e r m e l é s	32 "
Á l l a t t e n y é s z t é s	32
K e n d e r t e r m e l é s	
F o n á s - s z ö v é s	37 "
S z o k á s o k	38 "
C s a l á d t i p u s o k é l e t e és m e g é l h e t é s i k ö r ü l m é n y e i.....	42 "
B e f e j e z é s	54 "

E K 5703/1952 GY SZ